

WIFREDO LO PILÓS

(¿LO LLANCER, LO VELLÓS Ó LO DEL ERM?)

QUE tenen los comensaments mes obscurs y remots de las naciones, dels pobles, qu' atrauen ó s' emportan tant y tant l' atenció de tot aficionat als estudis històrichs, per poch qu' ho sia? Certament qu' en los períodos mes foscos d' una historia nacional, no s' hi troban moltes vegadas aquelles institucions que mes gloria, mes nom y mes potencia varen donar á la nació; mes aixís y tot, los temps primitius d' un poble son sempre objecte de afició, d' averiguacions y per últim d' hipòtesis, de tradicions y fins de fábulas resultants d' aquella, quant las averiguacions donan poch datos històrichs. Tal succeheix en l' historia de Catalunya. L' alsament dels habitants que no volgueren quedar subdits dels mahometans al sigle VIII y l' aparició de Wifredo al sigle IX, son dos fets, marcan duas temporadas de las quals data lo comensament de la nacionalitat catalana; mes la poquedat de datos històrichs, l' obscur d' abdos períodos, han obert lo camp

ANY VI.—TOMO II.—N.º 3 Y 4.—22 SETEMBRE 1876.

11

á moltes suposicions y tradicions y á fábulas sens fonament admisible. Los escriptors d' historia catalana y tots los aficionats d' aquesta han dirigit sempre la atenció á un y altre capítols d' ella, desgraciadament per l' exactitut ó veritat històrica, ab mes entusiasme é imaginació, que raciocini y bon examen. Uns poch historiadors catalans moderns s' han ajustat á lo cert y als datos veritables.

Tractem de presentar en aquestos articles algunas breus observacions y comparacions sobre una d' aquestas dos épocas obscuras, la de Wifredo lo Pilós en sa aparició en nostra historia, oferint alguna novetat y tota la possible precisió, per ajudar á que 's popularise la veritat d' aquell fet y d' aquell período, com s' han popularisat molts cuentos sobre d' ells.

Perqué 'ls lectors poch enterats de l' historia catalana á l' aparició de Wifredo, al sigle IX, comprengan millor l' assumpto d' estos articles y l' origen dels comptes de Barcelona, posarém al devant la cronologia mes exacte qu' avuy se coneix dels que van serho avans de Wifredo y 'ls fets mes notables succehits durant lo govern de cada un d' ells. Majorment com l' espresada cronologia es molt poch coneguda y ni 's troba en la generalitat dels autors moderns y com alguns dels fets senyalats d' aquell sigle á la primitiva, vella ó antiga Catalunya, son generalment mal judicats, comensem per l' una y 'ls altres per il·lustració del assumpto. Son per altra part tant agradables los estudis d' investigació històrica relatius als primers temps de l' existencia d' una nació com la catalana, que no será enujós per 'ls lectors aquest article preliminar, mes que resulti tant extens com lo cos del treball.

LA CRONOLOGIA MES EXACTA DELS COMPTES DE BARCELONA AVANS DE WIFREDO.

ORIGEN DEL COMPTAT.—BERA.—COMPTES COETANEOS.—LA GOTIA, LA SEPTIMANIA Y LA MARCA HISPANA.—SITIS DE TORTOSA.—LOS PRECEPTES IMPERIALS DE CARLO-MAGNO Y LLUIS LO PIADÓS.—JOAN Y QUINTILIA.—PARTITS POLITICS DE LA PRIMITIVA CATALUNYA.—LA ANOMENADA TRAI-CIÓ DE BERA.—BERNARD I.—L' ALSAMENT D' AYZÓ Y SON VERDADER CHARACTER.—DESTITUCIÓ DE BERNARD I.—BERENGUER.—BERNARD I SEGONA VEGADA.—SA TRÁGICA MORT Y SON EPITAFI.—FONAMENT DELS PARTITS.

Cuant los franchs, los navarros ó vascos, los aquitans y 'ls godo-espanyols de las montayas orientals y septentrionals de Catalunya van apoderarse de tot lo territori desde 'ls Pirineus, baixant de las valls d' Andorra, cap á la Seu d' Urgell, Berga, Cardona, Ausona ó Vich fins á Barcelona y s' apoderaren d' aquesta ciutat á últims de Desembre de l'any 801, l' Emperador franch Carlo-Magno y son fill Lluís lo Piadós rey d' Aquitania, varen quedar reys d' aquest país, de la Marca hispana ó espanyola com ne deyan en aquell temps, de la primitiva Catalunya y van dividirla en comptats, fent del de Barcelona lo marquesat, es dir, lo superior de tots los de la Marca y fins lo ducat, es dir, lo superior de tots los de la Gotia ó Gocia, á l' una y á l' altre part dels Pirineus de Llevant. ¹

BERA, godo, posat l' any 801. En son temps n' eran Borrell d' Ausona ó Vich, ² Rotstang de Gerona, Miró de Cerdanya ³ y l' any 812, Ademaro de Gerona, Ermingari d' Ampurias, Odilon de Besalú, Gaucelino del Rosello, Gisclaredo de Narbona, Laibulfo de Carcasona y Erlino de Beziers. ⁴ L' any 819 Suniofred era comte d' Urgell, Cerdanya y Berga. ⁵ En temps de Bera los exercits franch, aquitá y godo-espanyol ó catalá primitiu, va-

ren invadir quatre diferents vegades lo territori dels mahometans per apoderarse de Tortosa que desde l'any 801 'ls feya lo servey qu' antes els feya Barcelona com centro de sas expedicions contra la Fransa meridional. No la pogueren pendrer encara que duas vegadas los manaba lo mateix Lluís lo Benigne. L'any 812 alguns habitants de la primitiva Catalunya y de la Septimania; Martí, sacerdot, Joan ⁶, Quintila ⁷, Calapodi, Asinari, Egila, Esteve, Rebelis, Ofilon, Atila, Fredemir, Amable, Cristiá, Elperi, Homdedeu, Jacini, Esperandeu, altre Esteve, Zoleiman, Marcatel, Teodald, Parapari, Gomis, Castellá, ⁸ Ardarich, Guascó, Guijis Guiteri, Ranoides, Suniofred, Amanci, Cazerelo, Langobard y Zate, homes d'armas, Odesindo, Gualda, Roncariol, Mauron, Pascual, Simplici, Gabíni y Salomó ⁹ sacerdot, recorregueren al Emperador Carlo-Magno contra las moltíssimas trope-lías qu'ls feyan los vuit comptes citats y sos dependents. La queixa va motivar un precepte imperial fet á Aquisgrá als 6 d' Abril, any 812, portat per l' arquebisbe Joan d' Arles, posant remey á las vexacions dels comptes. Lo decret porta las queixas varonilment y ab claretat expressadas per 'ls quaranta dos reclamants, queixas fortas y graves y luego mana molt seriament al comptes que las reparen y que lo prelat d' Arles s' entenga ab Lluís rey d' Aquitania per posarhi remey, «compareixent los comptes á sa presencia y arreglant lo modo y forma de viurer los Espanyols.» Es molt probable qu'ls reclamants ó queixosos, al menos los qu' anaban en primer lloch, com Martí, Joan y Quintiliá, serian personas de certa posició, dignitat é influencia, quant expressaban contra 'ls comptes acusacions tan fortas com las «d' expropiació de terras y poblacions y d' imposició de pagos injustos.» Segons lo mateix decret, los queixosos y acusadors «habian desermát terras que tenian feya trent' anys y mes, (812-30—782) per investidura, franquicia y dó gratuit de l' Emperador y habian edificat varias poblacions obra de sas mans» y

aquestes paraulas comproban que 'ls reclamants eran persones de bastant forta posició social. ¹⁰

Per l' Octubre de l'any 812 los mahometans van entrar fins á Gerona y l' any 813 lo compte d' Ampurias Ermingari ó Irmigari ab una escuadra va derrotar als corsaris mahometans á las aguas de Mallorca. Als 28 de Janer de l' any 814 morí á Aquisgrá l' Emperador Carlo-Magno, y li succehí en aquell gran imperi, que comensant á Barcelona, comprenia las dos Fransas (la gala ó Neustria y la teutónica ó germánica ó Austrassia entre 'l Rhin y la Meuse), l' Italia y la Germania ó Alemania, son fill Lluís rey d' Aquitania. Als anys 815 (1 de Janer) y 816 (10 de Febrer) corresponen dos decrets del Emperador Lluís fets á Aquisgrá en favor dels espanyols refugiats en la Marca y en la Septimania. La Marca, segons aquest decret, habia sigut reduida á soledad per 'ls marquesos imperials, expulsantne al moros y molts habitants de la part de Catalunya que tenian aquestos, qu' era com la mitat d' ella, deixaban sas habitacions y bens y venian á la part que governaban los franchs ó be pasaban al Roselló y á la Narbonesa, «sortintse del poder dels mahometans y donantse al del Emperador ab lliure y prompta voluntat.» Lluís manaba que 's conservés ab llibertat á aquestos refugiats y senyalaba las llibertats y las obligacions qu' habian de tenir; aquestas no majors que «las dels demás homes lliures.» ¹¹ Lo de l' any 816 es també per 'ls espanyols que s' habian posat baix la potestad imperial franca y poblat territoris deserts en la Marca y en la Narbonesa. Manaba que 'ls mes poderosos (*majores et potentiores*) no prenguessen als petits (*minores et infirmiores*) los territoris qu' aquestos habian conresat y poblat y dictaba varias disposicions porque á ningú 's prenguessen los seus. ¹² L' Emperador Lluís va mostrar sempre molt zel en enviar comissaris imperials que fessen tornar als homes lliures los bens patrimonials que 'l poderosos els haguessen pres.

L' any 820 ó á últims del 819 Bera va ser acusat de

traïció per Sanila, godo-espanyol com ell y vensut á Aquisgrá en combat judicial ó judici de Deu, com ne deyan, ab son acusador. Va ser condemnat á mort, mes l' Emperador Lluís li va conmutar la pena ab la de desterro á Rouan. La *traïció* de Bera era afavorir al partit godo-espanyol y galo, es dir, indigena, que volia sustraurer la Marca, la Septimania y l' Aquitania del domini dels franchs, que l' hi era tan odiós casi com lo mahometá. Ja Ermoldo Nijel-lo, poeta del sigle IX, deixa veurer que l' any 801 Barcelona era poch aficionada als franchs y mes aviat s' inclinaba als moros, lo cual se referirá als habitants cristians qu' hi habia. ¹³ Tal antipatia d' aquestos paisos contra 'ls franchs no trobaba, sembla, son enemich en Bera, governador posat per l' imperi franch; tal volta Bera 's dirigia ab son poder y riquesas á posarse al devant d' un moviment separatista d' aquestas regions ó al menos l' afavoria, quant los franchs volian que s' hi oposés.

BERNARD I, franch, fill de Guillem de Tolosa duch d' Aquitania, es lo comte de Barcelona, marqués de la Marca hispana y duch de la Gotia que trobem després de Bera. En son temps, l' any 822, los comptes de la Marca hispana, sens ajuda dels franchs ni mando del Emperador, entraren en lo territori ocupat per 'ls mahometans fins al Segre. ¹⁴ Aquestos van entrar després, apoderantse de Barcelona, Gerona y Urgell lo mateix any y causant molts danys. Per aquell temps era compte de Besalú Rampo. ¹⁵ Dos partits hi habia en aquell sigle á la Marca hispana ó primitiva Catalunya, l' un favorable al domini franch, que poch mes lo formaban fora dels franchs qu' hi habia en lo país, l' altre contrari, independent, separatista. Aquest se dividia probablement en dos, l' un partidari de l' unió ab los mahometans per conseguir l' independencia y l' altre oposat á l' unió que dihem. A Navarra ó Vasconia hi habia aquestos partits y també á Asturias, de manera que lo contrari del franch, l' any 802 va destituir á Alfons II lo Cast per ser massa amich

del Emperador Carlo-Magno y per espay d' uns mesos lo va tenir tancat en un monestir. Estaba Bernard entr' aquestos partits y oposava l' un á l' altre per conservar cert equilibri, que no conseguia conservar, ni casi be establir. L' any 823 va succehir l' alsament del Godo, Ayzó y Wulliemundo fill de Bera, afavorit per la generalitat del país. Rebut Ayzó á Ausona, destruïda Roda de Vich, cridats los mahometans en auxili del alsament, mitj sitiadas Barcelona y Gerona, lo Vallés y la Cerdanya en poder dels sublevats lo mateix que molts castells; molts qu' estaban posats per 'ls franchs per resistirlo, poca resistencia li varen fer. ¹⁶ Bernard va quedar-se ferm contra l' alsament; mes tenia pocas forsas per sofocar-lo, sobre tot quant molts s' habian passat al partit dels sublevats. ¹⁷ Tota la Marca, exceptuadas Gerona y Barcelona ahont sembla s' habian concentrat los franchs, estava en favor del alsament, l' exercit aquità que l' Emperador va enviar en auxili d' ell contra 'ls sublevats, escusaba ocasions de batrers ab aquestos y ab los mahometans sos auxiliars y si 'ls èscriptors franchs d' aquell temps confessan que tot lo país, del Vallés á la Cerdanya, estava per Ayzó y son partit, de manera que molts que primerament estaban á favor dels franchs, se van passar al alsament, no 's comprenen, fora de la destrucció de Roda que 'ls posaria resistencia, las devastacions y ruinas de que acusan als sublevats. Ni portan cap destrucció gran feta per 'ls mahometans auxiliars de la sublevació. ¹⁸ La veu de que 'ls mahometans anaban á reconquistar la Marca valentse d' aquesta guerra civil, ahont eran cridats com auxiliars; lo temor d' aquest mal, pitjor que 'l domini del imperi franch y las promesas del compte Bernard y dels enviats de l' Emperador, feren disminuir l' alsament. Lo rey d' Aquitània Pipino, fill de Lluís, va entrar á Vich als 21 Setembre del 827 y sembla aquest fet indicar, que l' alsament anaba ja de caiguda. Certa enemistat d' aquest rey y de diferents comptes contra Bernard I feya que l' alsament no fos combatut tant de frente com aquest desitjaba. Mes

al mateix temps (Setembre 827) á la Dieta de Compiègne á Fransa, l' Emperador va rebre queixa de Bernard I contra 'ls comptes y á la d' Aquisgrá, per 'l Febrer del 828, foren destituïts. Los noms d' Ayzó y Wullemund desapareixen de las crónicas d' aquell temps, no 's parla mes del alsament ab tot y que no constan combats ahont los sublevats fossen vensuts. Autors moderns crehuen qu' Ayzó va estarse anys á la frontera poseint territoris, com esperant ocasió de nou alsament, que 'l de l' any 823 tal volta va ser massa abiat y va sortir malament per aquest motiu. L' augment d' honors á la Cort imperial que va obtenir l' any 829 Bernard I, causá mal efecte als fills de l' Emperador Lluís y á altres principals d' ella, de modo que tingué de fugir y refugiarse á la Marca, sobre tot á Barcelona, ahont tindria molt partit, l' any 830. L' any 832 novas acusacions, tal volta semblants á las de Sanila contra Bera, van obligarlo á respóndrer á la Cort; mes sens valerli lo favor de Lluís y de l' Emperadora Judith, varen destituirlo del mando de la Gotia (Septimania y Marca hispana.) D' aquells anys es la carta de Lluís lo Piadós als habitants de Mérida, ahont hi habia molts cristians y juehus richs, perque sens diferencia d' aquestos ni de mahometans, s' alsessen contra 'l rey mahometá de Córdoba, oferintlos l' ausili d' un exércit que tindria preparat á la Marca ¹⁹.

BERENGUER fill d' Hunrich va ser nombrat marqués de la Gotia y compte de Barcelona l' any 832. No 's conta de son temps cosa particular.

BERNARD I segona vegada: l' any 834 tornaba á tenir lo mateix mando, vensuts sos contraris en las cambras imperials. Berenguer li disputaba lo govern de la Septimania ó Narbonesa, los godos d' esta y de la Marca potser també, varen dividir-se entre 'ls dos y á la Dieta de Cremieu l' Emperador tractá de l' assumpto l' any 836; mes va acabarse la discordia morint Berenguer al mateix any. L' any 834 trobem entr' algunas personas notables condemnadas á mort per Lotarí fill del Emperador, á Sa-

nila, l' acusador de Bera. Los mahometans l' any 838 van entrar en la Marca y arruinar la Cerdanya. A la mort de l' Emperador Lluís l' any 840, sos nets fills de Pipino d' Aquitània, ofesos perque aquesta pasaba al nou emperador Carlos lo Calvo, formaren allí y á la Septimania un partit contra aquest. Lo partit independent ó separatista de la Marca y de la Septimania va posarse en relació ab aquest y sembla que Bernard I entraba en la lliga, tal volta per posarse al devant y ferse príncep. Lo nou emperador va sospitar ó saber aixó, passá á Tolosa capital de l' Aquitània, maná á Bernard que 's presentés y ab sa pròpia ma va matarlo en lo moment d' estar ell agenollat saludantlo, any 844. Los Anals Bertinenses diuen que va ser judicat, los Metenses, que estava sens cautela y res de mal temia de l' Emperador; podriam pensar que lo judici va ser secret, entre pochs jutjes y sens audiència ni notícia del acusat ²⁰.

Per millor compendrer la «traició» de Bera y los partits entre 'ls que 's trobá Bernard I, farém observar, que 'ls franchs volian fer á Espanya lo que 'ls mahometans á Fransa, estendre s' hi, passant los Pirineus y conquistar, dominar. Carlo-Magno iniciá aquesta empresa envers l' any 778 y 'ls espanyols ó godo-hispanos, ja emigrats á la Narbonesa, ja independents y armats en los Pirineus y altres montanyas, s' aprofitaren d' aquesta ambició, se posaren baix lo protectorat de l' imperi franch y serviren de vanguardia á sos exercits. Ab tal vanguardia, bona coneixedora del país, tingueren lloch d' avansar y recular segons la sort de las armas, ab ella Gerona, Ampurias y Barcelona al fi, caigueren baix lo poder franch, ab ella 's feren las expedicions contra Tortosa.

La manera com se constituí la Marca-hispana indica qu' aquesta constitució sigué obra nacional, no estrangera y que nacionals foren los reconquistadors ó restauradors, natus ú originaris del país novament conquistat als mahometans. Lluís lo Piadós, encara que franch y fill del Emperador franch, va deixar als habitants de la Marca

las lleys d' Espanya, las que tenian avans de l' invasió mahometana y si 'l poble que va fer la reconquesta no hagués sigut espanyol, sino franch, las lleys francas, no las espanyolas ó godo-espanyolas li hauria donat. Era lo rey de la Marca Carlo-Magno ab Lluís y son poder hi posá no las lleys francas, ni lo dret dels romans; sino lo dels godos, que regia á Espanya quant l' invadiren los mahometans y organisá segons ellas l' administració de la terra. Los preceptes imperials de Lluís lo Piadós (dels qui habem parlat ja) y de Cárlos lo Calvo (de que parlarem en l' article següent,) que forman una especie de Constitució á l' inglesa de la Marca-hispana ó primitiva Catalunya en lo sigle IX, no parlan solament per 'ls espanyols qu' habian vingut á ella desde altres regions, fugint del domini dels moros, mahometans ó sarrahins; sino «dels demás homes franchs ó lliures» (*cæteri liberi, alii franci homines*) y manan que estigan aquells en la mateixa llibertat, protecció, amparo, defensa jurídica, immunitat, guarda, pau y tranquil·litat (*in libertate... sub protectione et defensione nostra... immunitatis defensione, tuitione que munimine... pacis tranquillitate*) qu' aquestos. ²¹

La proba de que 'ls Emperadors franchs carlovingis, dexaren á la primitiva Catalunya las lleys que regian á Espanya al entrar los mahometans y no 'ls imposaren las dels franchs, la donan, lo precepte ó constitució de Lluís lo Piadós l' any 815, quant diu: que per las causas de menor quantía, las poguessen jutjar los espanyols de la Marca entre ells mutuament, segons costum, segons ho habian fet fins llavors y poguessen jutjar las de homens que fessen venir ab ells, entenentse las qu' ells podian jutjar mutuament ²² y lo de Cárlos lo Calvo quant diu: que fora de las causas d' homicidi, rapto é incendi, ni 'ls espanyols de la Marca ni 'ls homens qu' hi haguessen fet venir, fossen jutjats ni castigats per 'ls comptes, ni altres ministres del poder judicial; sino que se 'ls permetés determinarho tot mutuament, segons sa lley y que en quant á heredar los parents mes proxims als qui morissen sens fills ni nets y

á possehir dits hereus, seguissen los espanyols ó godos de la Marca, es dir, los catalans primitius, sa lley y las antigüas consuetud y costum. ²³ L' exepció d' un sol cas en que 's debia seguir la lley dels franchs (*legem francorum*) proba mes qu' en los altres seguia la lley goda ó hispana; no la franca.

Eran, donchs, godo-espanyols, espanyols-romans, indígenas, y no franchs los pobladors de la Marca hispana ó primitiva Catalunya. Si haguessen estat franchs, la lley franca 'ls haurian donat los Emperadors de Fransa.

La nova nació quedá ab igualtat de rasses y de lley, autoritat ó dret (*in unitate fidei et unanimitate pacis et dilectionis*. Precepte de Cárlos lo Calvo. 844) sens que la rassa goda tingués mes privilegis ni superioritat que l' espanyola, romano-espanyola ó indígena y sens qu' aquesta tingués aborrició á la altra, ni la goda desconfiés de l' indígena com en temps de la monarquia goda, morta del any 711 al 13 per 'ls mahometans per causa d' aquestos odis y desconfiansas. Baix lo nom de godos y baix los d' espanyols y homes d' Espanya quedaren confundidas y agermanadas las duas rasses, tant menos difícil fusió, en quant en aquestas regions mes orientals d' Espanya abundaba la rassa goda. Totas las preeminencias que las lleys godas concedian als godos, las tingueren los de rassa espanyola ó romana espanyola. Reminiscencias y prácticas dels franchs s' introduhiren en las costums y lleys de la primitiva Catalunya, mes fosas las rasses goda y nativa d' Espanya, sols dos partits quedaren: l' independent, separatista nacional, format per las duas y lo franch, unitari, estranger.

Gobernaban durament los franchs. De rassa septentrional ó franca ó de rassa goda, los comptes gobernadors y son dependents tiranisaban los mes als espanyols de la Marca. Lo precepte de Carlo-Magno dirigit l' any 812 als vuit comptes, ho proba clarament. ¿Y quin govern era aquell que, segons confessá son cap l' Emperador Lluís en lo precepte ó Constitució de l' any 816 ó de las set ciu-

tats, deixaba ó permitia que 'ls poderosos anessen al palau real, rebessen ó prenguessen preceptes reials y ab l'autoritat d'aquestos usurpessen los bens als menos poderosos ó los reduissen á la servitut, burlantse dels preceptes del mateix monarca y de son pare, d'aquells preceptes de llibertad, igualtat, unió estreta y protecció baix la ley? ²⁴ Com s'obtenian aquestos preceptes injustos, il·legals després d'haberse donat los justos y regulars? Solament per l'injusticia, l'immoralitat ó lo criminal des-cuit de l'Emperador y sos ministres, podian obtenirse.

Si no hi valgués l'esprit d'independencia natural en tot poble, en tota rassa, per no ser súbdit d'un altre, encara que 'l dominador s'imposi poch y deixi al súbdit sas propias lleys, bastarian las vexacions dels comptes, ben expressadas per 'ls tres preceptes imperials dels anys 812, 15 y 44 y las dels poderosos, expressadas en lo del any 816, per justificar l'alsament de l'any 823, l'altre que veurem y totas las tendencias independents, autonómicas ó separatistas dels primitius catalans, units sens diferencia de rasses goda, romana ó llatina é indígena, contra l'imperi y la rassa dels franchs, (pot ser mes contra lo govern ó imperi que contra la rassa.) Tal es lo fonament dels partits polítichs de la primitiva Catalunya al sigle IX.

Los mateixos comptes, franchs ó godos de rassa, que tenian tanta culpa de las aspiracions separatistas, per causa de sas vexacions alentaban, sobre tot los godos, las tendencias á l'emancipació del catalans, per esprit de rassa, aquestos y tots per ferse prínceps independents, com un sigle avans ho era Eudes d'Aquitania y posteriorment altres. Aixís s'esplica la conducta de Bera y Bernard I.

J. NARCÍS ROCA.

NOTAS

(1) Los noms de Gotia, terra de Godos ó Goths y Marca hispana se troban ja en las crónicas y documents del sigle IX y fins del VIII, al acabament. La provincia Narbonesa, anomenada també Septimania, de sos set (*septem*) bisbats, que comprenia lo Roselló y los bisbats y comptats de Carcasoña, Narbona, Beziers, Magalona, Lodeva y Agde, habia sigut dels Goths ó Godos, com que s' anomenaba Galia (Fransa) goda ó gòtica; habia fet part d' Espanya, tant que 'ls seus bisbes anaban als concilis de Toledo. D' aquesta part dels Pirineus també hi habia molts de rassa goda y en aquell temps los franchs y 'ls galos ó primitius habitants de Fransa, anomenaban godos á tota la genf d' Espanya y de la Narbonesa. Resulta que lo nom de Gotia ó Gocia 's donaba en los sigles VIII, IX y X al tros de l' actual Catalunya prés als mahometans y a la Narbonesa. Lo nom de Marca hispana ó Espanyola se donaba á esta part de Catalunya, comprenent los territoris de Barcelona, Ausona ó Vich, Manresa, Berga, Gerona, Ampurias, Besalú, Urgell y Cerdanya. La Marca y la Narbonesa estaban divididas en comptats y lo compte de Barcelona era al mateix temps lo principal de la Marca, lo marqués; si be alguns comptes dels altres á vegadas se titulaban marquesos, y si 'l compte general de la Marca ó marqués era nomenat capdill dels comptes de la Narbonesa ó Septimania, tenia lo titol de Duch de la Gotia. Aixís es que 'ls titols de compte de Barcelona y Marqués eran sinónims y á voltas ho era també lo de Duch de Gotia, mes no desde Wifredo endevant.

Los habitants d' aquesta part de Catalunya s' anomenaban godos-espanyols y lo mateix los de la Narbonesa. L' etimologia de Catalunya es «terra de Goths ó Godos,» *Gothland* ó *Gothlandia*; *land* vol dir terra, territori, en los idiomas del Nort d' Europa d' ahont descendian los Goths y los Franchs. Mes lo nom de Catalunya, *Cathalonia* ó *Gotholonia* no surt fins mes endevant y á lo mes sols una vegada en lo sigle IX.

Catalunya, la provincia tarraconense, com ne deyan antes del sigle VIII, era la provincia d' Espanya ahont los Godos habian entrat primer al sigle V, ahont habian estat mes temps, la última que 'ls mahometans varen dominar y á ella y á la Septimania ó Narbonesa s'hi habian refugiat molts godos d' altres provincias d' Espanya, quant los mahometans, destrossat l' exercit d' ells al Guadalete, any 711, van anar avansant d' Andalucía cap als Pirineus. Axís era ben justificat lo nom de «terra dels Goths» que 's donaba á aquesta regió d' Espanya.

Los noms de Duch, Marqués y Compte en aquell temps eran títols de càrrech ó empleyo; equivalian com los de Gobernador y Sub-gobernador ó Capitá general y Comandant general.

Lo regne d' Aquitània tenia á Tolosa per capital y per 'l costat de la Septimania ó Narbonesa tocaba ab los Pirineus, desde las valls d' Aran cap á la Vasconia, cap á Aragó y Navarra.

Axis com los altres comptes solian residir en son comptat, lo de Barcelona, sent á voltas lo cap dels de la Narbonesa, Septimania ó Galia gòtica, com ho era dels de la Marca hispana, residia á voltas també á Narbona y en aquest cas tenia á Barcelona un vicari ó vescompte, com consta del temps d' Hunfrido. Wifredo y sos sucesors no varen ser caps de la Septimania y residian á la Marca, á la primitiva Catalunya.

(2) Nam (Hludovicus Pius) civitatem Ausonam, Castrum Cardonam, Castrum serram et reliqua oppida olim deserta, munivit, habitari fecit et Borello comiti cum congruis auxiliis tuenda commissit. (Anonim. Astronom). «Perqué (Lluis lo piadós) va fortificar y fer habitar Ausona (Vich), «lo castell de Cardona, Casserras y las demás poblacions en altre temps «desertas y las va encomenar ó juntar al compte Borrell perque las guar- «dés ab oportuns auxiliis.» (Any 797.) Aquest compte Borrell va serho també d' Urgell y son fill Seniofredo ho era d' Urgell mateix y de Berga, l' any 819.

En aquesta y demás citas de documents llatins, preferim una traducció literal mes qu' una traducció literaria, es dir, gramatical y elegant. La preferim, perque en treballs historichs es primer l' exactitut y lo coneixement puntual de la manera d' esplicarse l' escriptor antich, que tota condició literaria y fins que la claretat, quant no son clars los conceptes del autor del document. Fins convé á voltas posar los dos ó tres significats mes semblants que tinga una paraula llatina, si algun d'ells no apareix ben marcat y determinat. Tractantse d' un llatí tant poch classicom com lo dels sigles VIII, IX y X, no estranyará donchs lo llegidor las repeticions, la pesadesa, la falta d' estil y á voltas de claretat dels paragrafos traduïts, puig subjectem la traducció als expressats principis y l' idioma del qui los traduhim, no es la llengua clásica de la grámatica y la literatura del Laci, sino un llatí degenerat.

(3) Rotstang: l' Anonim, Astronomo cita á aquest compte que manaba l'exercit que va comensar lo siti de Barcelona l'any 801... «alteri (exercitu) obsidionem urbis (Barchinonæ) injunxit cui Rotstagnus comes Gerundæ præfuit.» L' any 812 Ademaro era compte de Gerona, lo 815 ó 16 ho era Ragonfred. Miró: documents del monastir d' Exalada, anys 804, 14 y 15.

(4) Precepte imperial de Carlo-magno. «En nom del Pare etc. Cárlos molt serenissim y Augusto, etc.» Berane, Gauscelino, Gisclaredo, Odiloni, Ermengario, Ademaro, Laibulfo et Erlino comitibus.» (Any 812).

(5) Acta de la consagració de la Séu d' Urgell l' any 819.

(6) Un diploma de Carlo-magno fet á Aquisgran ó Aix-la-Chapelle, l' any 795 ó 96 diu, «que segons son fill Lluis li escribia, un tal Joan, qu' «habia anat allí recomenat per aquest, habia tingut un gran combat ab «los sarrahins, (los mahometants ó moros) en lo territori de Barcelona en «un lloch anomenat lo pont ó al pont y va derrotarlos y pendrerls despu- «llas.» Qualiter Joanne ad nos veniente ostendit nobis epistolam quam

dilectus filius noster Ludovicus ei fecerat et invenimus in ipsa epistola insertum quod Joannes iste super hæreticos sive sarracenos infideles nostros magnum certamen certavit in pago Barchinonense in loco ubi dicitur ad ponte et occidit jam dictos infideles et cæpit de ipsis spolia.» Tal volta aquest Joan era lo mateix qu' al cap de diset ó vint anys de la victoria acudia al Emperador.

(7) Lo príncep Quintiliá de l' any 736 citat en un codice de Ripoll, no podia ser lo mateix que l' any 812 acudia al Emperador com simple home d' armes ó de guerra. L' any 736 be tindria vint y tants anys, donchs l' any 812 n' auria tingut uns cent. Mes ; En Parasols y Pi, arxiver de Sant Joan de las Abadesas, trobá en un tabulari de l' antich martirilogi d' aquell monestir que «Quintiliá, senyor de Mogrony, morí l' any 778.» Un Quintiliá se cita entre 'ls que l' any 804 varen trobar á Mogrony l' imatge de Sta. Maria. Seria tal volta fill del príncep y lo del precepte imperial de l' any 812.

(8 y 9) Castellá y Salomó, sacerdots de San Pere de Mogrony, varen ser presents també á la troballa de dita imatge. Pot ser eran los mateixos reclamants de l' any 812.

(10) Aquest es lo decret ó precepte que podem anomenar «lo de l' any 812, lo de Carlo-magno, lo primer d' Aquisgrá ó lo dels vuit comptes,» per diferenciarlo d' altres seguens.

(11) ...aliqui homines, propter iniquam oppressionem et crudelissimum jugum quod eorum crucibus inimiscissima christianitatis gens sarracenorum imposuit, relictis propriis habitationibus et facultatibus quæ ad eos hereditario jure pertinebant, de partibus Hispaniæ ad nos confugerunt et in Septimania et in ea portione Hispaniæ quæ à nostris marchionibus in solitudinem reducta fuit, se se ad habitandum contulerunt et à sarracenorum potestate se subtrahentes nostro dominio libera et prompta voluntate se subdiderunt.» Aquestas últimas paraulas eran una de las probas qu' á la mort de Catalunya com Estat en temps de Felip V, per demostrar que 'l Principat catalá era electiu y no hereditari, que Catalunya era un país pactat ab los prínceps y no conquistat per aquestos y que per sola voluntat y sols ab pactes va donarse monarcas. Aquest decret ó precepte podem anomenarlo, «lo primer de Lluís lo Piadós, lo segon d' Aquisgrá, lo del any 815, lo de las tres copias per ciutat, ó lo dels tres brassos,» puig mana qu' á cada ciutat de las qu' habitaban dits espanyols refugiats, n' hi hagués tres copias, una en poder del bisbe, altra en lo del compte y altra en lo dels mateixos espanyols de la població.

(12) Aquest precepte ó decret diu, que d' aquestos espanyols refugiats á la Marca y á la Narbonesa, los mes poderosos, apoyats en preceptes reals qu' habian anat á buscar al palacio dels Emperadors, volian subjectar á son domini als petits ó poderlos pendrer los territoris qu' aquestos habian conresat. No te mes alcans politich aquest precepte que l' anterior. Podem anomenarlo «lo del any 816, lo segon de Lluís lo Piadós, lo tercer d' Aquisgrá, ó lo de las set copias,» puig mana que hi haje exemplars d' ell á Narbona, Carcasona, lo Rosselló, Ampurias, Barcelona, Gerona y Beziers y que 'ls dits espanyols ne tingan set exemplars. ¿Qué tal vegada en los territoris d' Ausona (Vich), Urgell y Cerdanya no hi habia d' aquestos es-

panyols refugiats que no s'hi havia de guardar copia del decret? Y no preguntem per los de Manresa, Berga y Ripoll porque 'ls compremem en lo d' Ausona, ní per los de Besalú y Perelada porque anirian compresos en lo de Gerona ó en lo d' Ampurias.

(13) «Urbs erat interea Francorum inhospita turmis,—Maurorum votis adiociata magis.» (Ermoldo Nigel-lo. Poema.) La ciutat (Barcelona) era entretant inhospitalaria per 'ls esquadrons dels Franchs,—mes adherent, aficionada ó inclinada á la part dels Moros.

(14) «Comites marchiae Hispaniae trans Sicorim fluvium in Hispania profecti, vastatis agris et incensis pluribus villis et capta non modica praeda, reversi sunt.» (Aymonio, Crónica.) Aquesta expedició «á Espanya» prova la forsa de la Marca ó primitiva Catalunya que no necessitá ja l' auxili dels franchs.

(15) Precepte de Lluís lo Benigne á favor del monastir de Banyolas fet á Attigny á 11 Setembre 822.

(16) ..... «perfidia Ayzonis: quomodo fraudulentè Ausonam (Vich) ingressus et à populo illo quem dolo deceperat receptus... castella ejusdem regionis quæ firmiora videbantur munivisset... ut quidam illorum (custodibus Marchæ Hispanæ) relictis quæ tuere debebant castellis, recederent.» (Eghinard y Anals Fuldenses.)

(17) «Bernardus quoque Barcinonæ comes Aizonis insidiis et eorum qui ad eum defecerant calliditati ac fraudulentis machinationibus pertinacissime resisteret atque eorum temerarios conatus irritos efficeret.» (Eghinard.)

(18) «Plurimique etiam á nobis deficerent et eorum se societati conferrent.» (Anonim. Astronom.)

(19) «Omnibus primatibus et cuncto populo Emeritano,» diu la carta. Aixís, mentres per una-part lo rey dels mahometans d' Espanya procuraba augmentar la divisió entre 'ls franchs y 'ls espanyols de la Marca y ajudaba á aquestos ó be ho figuraba, l' Emperador franch favoria revolucions de mahometans descontents, cristians muzarabes ó habitants entre 'ls mahometans y juheus, contra los reys mahometans de Córdoba. A Mérida y Toledo hi hagué alsaments molt forts, ab llarchs sitis posats per lo rey mahometá y molts estragos.

(20) «Karolus Bernardum Barcionensem Ducem incautum et nihil mali ab eo suspicautem occidit.» (Annals Metenses.)— «Bernardus comes Marcæ Hispaniæ jamdudum grandia molens summisque inbiens Majestatis reus francorum judicio jussu Karoli in Aquitania capitale sententiam subiit.» (Annals Bertinenses.) S' veu qu' á Bernard varen jutjarlo los franchs, es dir, aquells dels quals desitjaba separar la Marca hispana.

Mediaban entre l' Emperador y Bernard motius particulars d' aborrimient d' aquell, per lo favor de sa mare Judhit á Bernard, que donaba motiu á murmuracions, fins á la de que Carlos era fill d' ella y de Bernard, á qui dihuen se semblaba molt y al mateix temps Carlos era lo fill que 'l Benigne Lluís estimaba mes. Segons un escriptor d' aquells sigles, Odó, Aribert, varen posarli á Bernard aquest epitafi en «romancio,» diu, un dels primers monuments del idioma catalá: «Assi jay lo compte Bernard—fisel credeire al sang sacrat—qui sempre prud hom es estat.—Pre-

gheu la divina bontat—quaquela fi que lo tuat—poscua son aima abet salvat.» Es dir, que l' horrenda mort que va tenir, (mort per qui tal volta l'hi era fill y de la manera com Carlos lo va matar, al mateix trono imperial, d' una punyalada y va ensangrentarse ab lo cadavre d' obra y de paraula,) l' haje servit per salvarse, ja que no pogué fer la penitencia que lo cristianisme exigeix per lo perdó dels pecats. «Tuat,» de «tuer,» matar, vol dir: «va matar.»

(21) «Constitució anomena lo mateix—Emperador Lluís lo Piadós lo precepte de l' any 815 ó dels tres brassos:—«hæc nostræ liberalitatis et mansuetudinis constitutio... cujus constitutionis... Hanc constitutionem,» y lo del any 816 ó de las set ciutats: «de constitutione nostra... hæc nostræ auctoritatis constitutio.»

Dihem constitució á l' anglesa, perque, com es sabut, no te Inglaterra una constitució feta en un mateix temps y reunida en un llibre, dividida en titols, capítols y articles; sino formada per una serie de lleys d' anys y sigles diferents, sens divisió metódica. Diriam també constitució á la antiga catalana, perque la constitució de Catalunya que va abolir l' Espanya castellana l' any 1714 ab lo «dret» de la forsa, era una serie de lleys que comensaba per 'ls preceptes imperials de Carlo-Magno al sigle IX, seguia per 'ls Usatges y acababa per las lleys fetas en las Corts de Barcelona de l' any 1706 sancionadas per Carlos d' Austria, l' Archiduch ó l' Emperador; com que no 's deya ni 's diu constitució, sino constitucions de Catalunya.

(22) ...cæteras vero minores causas more sicut hactenus fecit te noscuntur, inter se (homines Hispaniæ) mutuó definere non prohibeantur... et liceat illi eos distringere ad justitias favendas, quales ipsi inter sese definire possunt.

(23) Et nisi pro...—homicidio, raptus et incendio, nec ipsi (gothi sive hispani) nec eorum homines á quolibet comite aut ministro judiciariæ potestatis ullo modo judicentur aut distringantur, sed liceat ipsis secundum eorum legem omnia mutuo definire... Et si filios aut nepotes non habuerint juxta legem eorum alii ipsorum propinqui illis hereditando succednat... sed liceat ipsis (quibuscumque successerint) cum tranquillitate pacis tenere et possidere secundum antiquam consuetudinem... juxta priscum morem.

(24) ...ii qui inter eos (hispanos) majores et potentiores erant, ad palatium venientes, ipsi præcepta regalia susceperunt, quibus susceptis, eos qui inter alios minores et infirmiores erant, loca tamen sua bene excoluisse videbantur, per illorum præceptum auctoritatem aut penitus ab eisdem locis depellere aut sibi ad serviendum subjicere conati sunt.

AL SENYOR

D. MATÍAS DE MARTINO

MON SENYOR:

o rebut las duas obretas que la mercé vostra me ha fet lo pler de remetrem, intitoladas «Felicítá»¹ la una y «La festa dei Natale»² in Danimarca» la altre, traduhidas per vos del Baró Oton de Reinsberg-Düringsfeld. Vos ne dono de ellas las mes complertas gracias, y jo, que fa tant temps que fas aplega de la tradició catalana, seré ben content de fer notar las moltas semblansas de las per vos traduhidas ab las tradicions de la meva terra. Aixó no será altre cosa que una proba. mes de la unitat de origen de la tradició del poble.

Graciosa y per demés erudita es la titolada «Felicítá» per la felicitat que en Italia se desitja á un qui estornuda.

Universal y estesa es per tot lo mon la exclamació de cortesía á favor del qui llensa un estornut, y desde la antigua Grecia y la avasalladora Roma fins á las indomables tribus Germánicas, desde nostras modernas naciona-

¹ Pavía. 1876.

² Firenze. 1875.

litats fins á las selvatges rassas del Asia y África, ab gran copia de datos venen citadas las de cada un de ellas en la traducció vostra: un sol poble se pot dir que no mes hi manca, la nostre pobra Espanya. Jo no culpo pas d' aixó á vosaltres los homes de saber y estudiosos, qui ab constant afany vos anau dedicant al estudi de la renaixent literatura popular; culpo sols á lo nostre estat continuo de guerra que ab las lluytas de partits polítichs va gastant nostras forsas sens deixarnos moment de repós pera la calma del estudi; afortunadament Catalunya, com sempre, va obrint nova via als nous rams del saber é inaugura una nova naixent literatura coneguda y estimada ja en estrangeras terras. Mercé á ella tenim ja una colecció de Cants, publicats per D. Francesch Pelay Briz (Cansons de la terra. 4 volums) y altres de Cuentos populars (Lo Ron^o dallayre. 3 volums) y de Jochs populars de la infantesa, per mí publicadas. També lo egregi D. Manel Milá va estampar una coleccioneta de cuentos fa temps, D. Joaquim Riera y Bertran alguns altres en los Jochs Florals y dit Briz en la «Panolla,» D. Gayetá Vidal en «La Vida en lo camp» y la escriptora D.ª María de Bell-lloch, en la tradició ó costums populars han fundat sos cuentos y sas hermosas y valentas llegendas catalanas; en lo restant de Espanya sols coneix los Cuentos andalousos y cuadros de costums de la elegant y distingida escriptora Fernan Caballero y los Cuentos que de Viscaya publica D. Anton de Trueba, basats alguns en la tradició popular. Empero, donchs, que 'us haveu dirigit á mí, permeteume que correspongui á la vostra galanteria, donantvos alguns, si be poch, nous datos, dels per mí arreplegats, que completin abduas vostras obretas.

Y reprenent la «Felicita» notable es que també aquí en Catalunya, com en Roma, hi hagué un temps en que una forta epidemia qual signe característich era l' estornut, feu gran matansa en nostra terra. Estornudant la gent se moria. Així ho conta la veu del poble. Alashoras, tothom atemorisat, encara no veyá fer un estornut á algú, s' apres-

surava á esclamar «Valgat Deu» com si diguessim Deu t'ajudi y 't lliure de la mort que t' esdevé. Del perill aquest ve també lo ditxo «Valgat Deu si no es tabaco.»

Passá la epidemia, mes la exclamació ó manifestació del bon desitj restá, y desde llavoras encara un no estornuda tots los presents li dihuen «Válgali Deu» á lo que l'altre ab bona cortesia y acotament de cap, respon «Gracias.» No deixava de esser avans molt frequent, quan poblaban nostres carrers y sobre tot las visitas, las ordres monacals, veures al representant d' eixas, traures llur capsa de bon tabaco ó rapé, oferirne á los presents y comensar entre tots ells un foch granejat de estornuts á dreta y esquerra, que feya anar per estona á coro lo «Válgali Deu» seguit del respetuós acatament y variada veu del qui donava las gracias.

Alguns ab tó de broma solen cambiarho ab la frase:

«Válgali Deu
ab San Mateu.»

Y altres, en los temps moderns, com á cosa xistosa y de ingeni, buscant la contraposició en tot, han inventat la impía fórmula de contestar al estornudant, quan entre los circumstants hi há franquesa ab un «Deu te mati», que l'altre contesta dihent «Mes, que tardi».

També en Catalunya va unit lo estornut á l' estat de malaltia, com entra la rassa dels Suliots; si una criatura s' ajeu per malalta y estornuda, es senyal de que tindrà una erupció cútanea, y la pobre mare ja pot aconsolar-se de passar horas y horas sobre 'l llit del infant pera que no 's descotxi y suhi; mes en cambi si després de una llarga y penosa enfermetat un malat estornuda, ¡oh alegría! la convalescencia no es pas llunyana.

També si al entrar á caminar per lo Sol s' estornuda se diu que es senyal de salut.

A voltas no hi há res mes impertinent que un estornut. Un se trova devant d' un aplech de respectables personas

ó de aquella á qui 's pretén cautivar ab tot lo recurs de gracias de que hom' disposa, y ve á lo millor un insidiós estornut que burlantse de totas las serietats y de totas las pretensions hagudas y per haver comensa á ballar per la punta del nas, fentli fer cinquanta mil ganyotas ab sas traidoras pessigollas, fins que tot plegat ab descomunal forsa se deix anar, sol, sino va acompanyat de dos, tres, quatre y fins á cinch d' altres, que romp la serietat de la reunió y posa al qui 'l dona en un bon compromís. Per aixó lo qui es avisat, encara no se 'l sent venir apunta vigorosament son dit segon á la punta del nas y ab tot dissimulo va bellugantlo una mica á dreta y esquerra, fins que l' estornut se disól com savó en aigua y lliura del compromís.

Alguna cosa també sens dupte nos deu haver quedat de nostres antichs dominadors los Celtas y rassa Mahometana, de creure com també crehuén los Persas, de que lo mal esperit pot introduhirse al cos de un home per la boca quan la troba oberta ab motiu de un estornut ó badall y de aquí la costum nostra cristianisada, comuna també en lo Tirol, de fer creus davant de la boca mentres se está badallant. Y com no hi há res que s' encomani mes que la badallera, cosa per demés curiosa es lo veure com se van seguint los badalls, acabant per ferse mes creus que no te pas un via-crucis.

Y per últim hi ha la creencia popular de que qui fa tres estornuts treu la rifa.

La festa del Natale es gentil y bella com tot lo que 's refereix á la naixensa del fill de Deu redemptor dels homes. Molt pobre te de esser entre nosaltres qui no celebri la festa de una manera extraordinaria. Per lo regular aquell dia tothom se reuneix en familia y en lo reclós de ella, en la Santa pau y amor de casa se menja lo gall d' indi, cuit á la vigilia com en Nord-Seenlandía pera no cuinar lo dia de Nadal, los turrans y las características neulas. Per aixó diu la cansó:

Per las festas de Nadal
 matarem un gall d' indi,
 una mica mostatxut,
 l' altre ab mandonguillas

.....
 Cansó popular.

Y

Pel dia del Sant Nadal
 menjarem perdius y gall
 també neulas y turróns
 y per sopa macarróns

.....
 Cansó popular.

Y la altre:

Lo dia de Nadal
 posarém lo porch en sal,
 la gallina á la pastera,
 lo pollí á dalt del pí,
 toca, toca Valentí,
 que ja venen bous y vacas
 y gallinas ab sabatas.
 Lo Vicari ha fet turróns,
 la guineu los ha tastat,
 ay, que son dolços,
 ay, que son salats.

Jochs de la infancia pág. 64.

En qual cansó va esposada la idea de la festa á taula; lo porch en sal de la costum de salarlo pera tenirlo a propòsit pera la festa; la gallina ó carn de ploma á la pastera, lloch de guardar la vianda, ab los turróns y demás; festa que es tan grossa que fins hi prenen part d' alegría los animals;

Cantava lo puput...
 cantava 'l passarell...

.....
 Briz. Cansons de la terra. Vol. 4, pág. 7.

y així, hi «van bous y vacas:» y l' home allunya los objectes de treball pera no recordarsen sisquera y posa «lo pollí á dalt del pí,» mentres los circunstants van tocant;

. . . . .
Toca Pasqual,
toca 'l timbal
que son festas d' alegría
que son festas de Nadal.
. . . . .

Cansó popular.

Cadascú se reclou á casa y allí 's fa la festa; be ho diu lo refran:

Per Nadal
cada ovella á son corral.

es á dir tothom á llur casa. L' endemá, dia de San Esteve, ja es altra cosa, lo antich cap de casa de qui han sortit las demás familias, reuneix á sa taula á sos fills, nets y á tota sa generació y junts com los antichs Patriarcas, celebren la festa. Mes en la diada de Nadal que es cas de trencar la costum, y se celebra ab bons vins y requisits com la festa mes gran del any. Per aixó, no es estrany que se morís de tristesa lo rey de la Dinamarca, Oluf, per no poder celebrar, en rahó á la carestía de sa terra, la *solite scotelle* del *Jul* ó festa de Nadal, aixís com se comprén la resolució de la cambrera de la comedia de Holberg «Julestuen» de anarsen de una casa ahont no se celebra lo tal dia.

Quan vé la vetllada, en las casas aficionadas, se encenen los «Naixements» ó «Pessebres» ahont los noys hi passen llarga estona admirant lo paissatge y figuras y cantant cansonetas de Nadal, y á la nit lo poble ab panderetas, castanyolas, guitarras y altres instruments ix á recorrer los carrers, portant ab sos cants y tocatas la ale-

gría á la ciutat, fins que ve la missa del gall, per dirse que se celebra al primer cant d' est, que va á oirla no deixant per aixó de fer sentir los instruments mostradors del goig que senten sas ánimas.

En alguns pobles de fora ahont se conserva encara la usansa antiga, en la missa tenen lloch las ofrenas dels pastors acompanyats del sach dels gemechs, que ve á esser com lo «Rummelpott» danés ó lo «Chipin-capin» vostros, y ho fan de la manera bellíssima que ho descriu nostra María de Bell-lloch en son «Nadal en Monmany» publicat en la Revista Catalana LA RENAIXENSA. (Any VI, número 1 y 2, pág. 25.)

També en totas las pagesías, ó casas de camp, se posa encara al foch un tió, ó tros curt y groixut de llenya, ple de turrons, á qui van pegant los baylets de la casa ab los crits de «Caga tió», «Caga tió,» fins que treu lo que te dintre, que s' ho menjan llavoras aquells ab gran alegria y gatzara de tots los de la casa.

Lo ball del mocador que vos citeu, qual mocador se van passant balladors ab balladoras pera encoblarse, lo tenim també á Catalunya com podreu veure en la dita obra «Jochs de la infancia» pág. 106, sino que no es característica de las festas de Nadal y la Purificació com entre 'ls Danesos, y també tenim un joch semblant á la introducció del ball de la Seenladía de la gallina ó gall y los pollets á qui aquell persegueix, com daré á coneixe en l' altre volum que publiqui de Jochs de la infantesa.

Lo «Julebuk» dinamarqués, te punts de semblansa ab la festa que en algunas poblacions de Catalunya se celebra lo dia de San Nicolau (6 de Desembre) també un noy se vesteix de Bisbe y junt ab sos companys van demanant per las casas, fent sardana al voltant de la bandera que duhen y cantant.

Sant Nicolau
Bisbe de Pau,
Pansas y figas

Y nous y olivas
Y tot lo que vulgau:
Caritat, senyora,
Caritat si os plau,
que 'n venim de Roma,
que 'n portám corona
De Sant Nicolau,
Bisbe de Pau etc.

G. Vidal. *RENAIXENSA*. Any V. pág. 60.

Fent á l' endemá un brenar ab tot lo que han arreplegat.
En quant á supersticions se diu també entre nosaltres, com se troba en vostre llibre, referintse á Dinamarca y á Sicilia, que los dotze primers dias del any senyalan lo temps que en cadescun dels mesos d' ell farà, y així, si per exemple lo dia 2 de Janer plou, plourá també en lo mes de Febrer, ab mes ó menos intensitat segons que en aquell hagi plogut mes ó menos.

Finalment, puch anyadirvos la creencia que hi ha aquí en Catalunya entre la gent del poble, de que los nascuts en lo dia de Nadal tenen una creu en la llengua, ab la ajuda de la qual, son saludadors ó sia curan tota lley de malaltia.

Tals son los datos que de nostra Catalunya vos envio per si algun dia volen completar vostres llibres. De los que vos me feu coneixedor, curiosos é importants tots ells, jo tindré gran pler en servirmen en «Lo llegendari Catalá» y las «Festas populars» que, Deu volent, publicaré; aixís com tambe en lo llibre «Llibre de Supersticions» que potser ab un amich donarém á la llum pública.

Mentres tant, prechvos, Senyor, vullau acceptar eixa mostra de consideració y reconeixensa del qui es vostre fidelíssim servidor.

F. MASPONS Y LABRÓS.

Barcelona 10 Juliol 1876.

14

LOS MEUS VEHINS

A casa en que jo visch, sense tindre en son aspecte res que la distingeixi de las altres, té no obstant per sos habitants, una certa cosa que á voltas la fá mes distreta qu' un sarau d' any y altres tan embafadora y amohinosa que sembla talment que tots los vehins estigan atacats de malefici ó bruixería que no 'ls deixa estar may sossegats ni deixan estarho á ningú que visqui prop d' ells. A la una botiga hi está un boté, y com es treballador y llarch de mans, encare 'ls galls no han donat lo *quien vive* á l' aubada que lo sol envia de descoberta, que ja 'l sentirian posar cercols á alguna bota y 'l veurian (si la mandra no 'ls enclotés al llit y surtissen á la finestra) com va acotat voltant la bota y ab lo refiletó en la má y la massa en l' altre, repicant los cercols y restrenyentli la cintura porque tingui una etxura ben garbosa; sens reparar que si estampint los ferros la bota li surt bufona, los pobres vehins s' han quedat ab las parpellas mes badadas que unas petxinas, y que l' han maleit tantas vegadas quantas han sigut las repicadas que ha donat.

*
**

A l' altre botiga ja hi ha gent mes quieta ; mes jo quasi bé prefereixo que l' boté 'm somogui 'ls tímpanos que no sufrir aquellas nuvoladas de fum que penetrant á través de las cortinetas dónan á la llum uns cambiants blavenchs y escampan certa flayra que ja m' hi jugo lo que vulguin que l' aygua de Colonia no hi pot res, y que 'l tenim de pendrer cada vegada que 'l calsat dels matxos, eguas ó sumeras no es ben afinat als contorns de 'ls seus cascos.

Altre dels vehins es un cassador molt afamat, y segons ell esplica ve á esser un Herodes de 'ls cunills, un Cárlos IX de las perdius y en quant á las guatllas no ha cremat tants heretjes l' Inquisició com ell n' ha fetas surtir á la cassola. Si 'l sentissin esplicar las sevas hassanyas quasi bé aborrririan la carn de ploma y no farian cas de llebres ni cunills perquè quan comensa á contar que l' altre dia, — y notin que sempre es un altre dia, may avuy, — va matar tants cunills d' assí, llebres d' allá, tantas mes; tudons, tirin llarch ; perdius, doblin : vamos qu' alló sol ja embafa en termes que jo sempre li aconsello que 's fassi fer un soterrani al rebost per conservar tanta vianda á lo qu' ell contesta senzillament que si no visqués en segon pis que ja li tindria. Tot aixó fora molt agradable si no hi hagués lo inconvenient que porta una reunió un tant nombrosa de gossos que apart de las rahons que causan per certas costums que afectan directament la curiositat de la escala, es cosa que no 's pot ponderar quant amoinador es sentir un cop de lladrichs d' aquell patoll de desocupats que al mes petit ruido ja arman l' escandol precipitantse tot concertant sas veus á la porta de l' escala, raspantla y olorantla que 'l pobre que s' escau pujarla s' atura astorát no tenintlas totas. Y lo qu' es mes atipador es que un tampoch pot fer compte de gosar una matinada tranquila porque 'ls grinyols dels gossos ja li anuncian

qu' es dia y ab tan mes escándol y frisansa quan lo cassador surt á fer desgracias pe 'ls boscos d' aquí fora; y allavors, temerós de que no despertin als vehins, mou mes ruidó, ell, renyantlos, que 'ls animalots lladrant y abordantse sensa misericordia; ni tampoch diré res d' alló que un acaba per creurers entre infiels sentint tot lo dia; aquí *Moro*, *Moró té*; búscala *Túrca*, etc.

*
* *

En un dels pisos hi tenim unas vehinetas que contribueixen molt ab las sevas gracias á fer mes delitosa la vida en aqueixa casa. La una es aficionada á las flors y desdenyant los jardins que te la casa en la part de darrera pintats en lo menjador, n' ha fet ab uns quants testos un altre en los balcones del devant, que hi estarian molt be si no fos que quan el vehí de sota surt á pendrer la fresca en aquestas calurosas nits de Juliol, á pesar de veurer lo cel mes estrellat que quan li trepitjan un ull de poll se sent algunas gotetas que li insertan al mitj de la coroneta y quan alsa 'l cap per averiguar si lo cel te goteras, allavors lo consegueix un rajolinet qu' allí ahont l' arreplega li deixa una clapa terrosa que per aixó ja s' en vá porque aquella brutissia no taca; y vetaquí com per un ben entés sistema de compensacions la filla tira l' aygua porque quan lo pare llansi la punta del cigarro ensesa ja trobi la mullena si l' arreplega la cortina ó 'l que está prenent la fresca, y d' aqueix terme no hi ha por de foch.

L' altre germana, y Deu li perdó, toca 'l piano! Mes jo crech que passa de tocarlo: que l' inquieta y fins me penso que s' hi baralla. Vostés ja s' hauran trovat tindre una vehineta aficionada á tal instrument; y en tal supósit no vull renovárloshi la llaga ab lo molest recort de aquellas escalas interminables precursoras de la migranya que m' han fet desitjar, y demanar á Deu que en compte de tocarlas 'ls hi enviés lo recreo de férlashi pujar, á veurer, si

piano y pianista se n' anavan á perdres allá en los últims confins de hont baixa la pluja.

*
* *

Lo senyor Rossendo viu á sobre mateix de la meva habitació ; lo pobre, no sé si per pecat de gola sofreix una penitencia de poagre qu' arriba fins á mí pero degenerada en una especie de desvetllament que á la nit fa que no puga cloure 'ls ulls encara que m' hi encastés hostias. Es lo cas que quan lo dolor li apreta, salta del llit, agafa lo bastó qu' es d' aquells gruixuts, y calsantse las sabatas de simolsa comensa á passejar amunt y avall del cuarto y marcánt cada pas ab un cop de bastó tant sech y resolut com si 'l clavés sobre las llambordas que sembla que totas las professons de setmana santa ab los armats y capitá manaya passin per sobre la meva arcoba.

—Sr. Rossendo, li crido jo desde la finestra ; senyor Rossendo, home, per qué no hi posa algun sabatot vell de simolsa á la crossa?

—Ah belitre, 'm respon : tú ho tinguessis.

—Sí jó també pateixo...

—De qué pateixes tú, maco tonto?

—De son, senyor Rossendo.

—Feste repicar y amólat.

—Pero, home, que demá 'm tinch de llevar dematí!...

—Fes com jo que ja estich llevat.

—Pero vosté ja té totas las feynas fetas y...

—Axis tinguessis lo meu rosech.

—Oh, també las edats son diferentas.

—Vaja noy, prou verbal, á *vivir*; y tanca ab furia la finestra del pati tornant á empendrer lo passeig per lo quarto acompasantlo ab los cops de bastó. Allavors no tinch mes remey que agafar lo matalás y anármén á dormir á la cuyna; y, no sé quin influxo tindrà aqueix departament en los meus nervis, lo cas es que hi somnio sempre cosas estremadas y fora de lloch. L' altre dia que m'

also tot resolut llansant l' abrigall á l' ayre ab brassos y camas, per correr á salvar la lluna que 's negava. Y no hi habia tal lluna ni res d' ofech, sino que quan me 'n vaitx anar al llit hi habia en l' aygüera lo ribell ple d' aygua y un plat de pisa á dins : alló va ser la última cosa que va-reitx veurer ; 'm debia impresionar y vetaquí.

*
* *

Un matrimoni també compto entre 'ls estadants, que son molt jovenets y jo no sé sí á causa de casarse tan aficionats que l' un delirava per l' altre no cuidantse mes que de la seva passió, que diuen los que ho saben, que pactaren y 's comprometeren en que fos eterna, que, ho repararen en certa desavenencia d' humors,... y ¿qui es que s' entreté ab aquestas cavilacions quan ja s' han ofert mutuament, y mes de quatre vegadas la respiració y la vida, y s' han tret los cors de puesto y dihent toquém y toquém se 'ls han baratat quants cops han tingut lo dupte de que l' un no corresponia á l' altre? Pero ara resulta que may s' entenen ni 's volen entendre : que quan per ella son verdas ell vol que siguen secas y com anticipadament ja saben que no s' han de convenser arramban, diguemho axis, la cuestió, y comensan 'ls dicteris y se 'n diuen!..... se las diuen totas ; fins que ella per guardarsen unas quantas per després, agafa la porta que tanca ab una rebolada que fa tremolar tots los vidres, y se 'n va tot mofera y cantant escalas avall. Ell al veures sol no fa altre cosa que pendre també la porta y com la seva dona, la tanca ab tal estrépit que algun dia li fugirá dels galsers, de manera que tots los vehins ja hem tingut de pendrer l' aygua de pega á causa dels molts sustos que 'ns donat sentintse quan menos s' ho pensavam aquell espantós terratrémol.

Quan tornan á l' hora de dinar (perque ella pinta vanos y jo crech dihentho en térmens cuberts que pinta la cigonya al marit) se troban que 's té de despanyar la porta...

de manera, que no puch donar ideya del xibarri que s'arma entre lo manyá que pica, ell que crida, ella li respon, torna l'altre á cridar mes, s'hi contrapunta la dona y mes amunt; lo manyá s'hi engresca y repica ferm; los gossos ho senten, s'alborotan, lladran y grinyolan; acut lo cassador y vinga fuetada d'assí y d'allá y, com si resumís los extrems de la discordia acalorat per noble indignació descarrega sobre aquellas pobras bestiolas sa tremenda ira fentlas innocentas víctimas d'un escándol en la que á última hora havian pres part per un exés de zel.

Tantas han estat las vegadas que l'autoritat ha tingut de anar á posar la pau á aqueix matrimoni, que jo estich ben penetrat que 'l dia que voldrán viure tranquils tindrán que posarse l'arcalde á casa.

*
* *

Lo Ramonet es un fadrí velé que viu á dalt de tot y com es un xicot que diu que lo saber no fa may nosa, per aumentar lo caudal dels seus coneixements apren de tocar lo cornetí. Ara calculin quin suplici será 'l de seguir pas á pas los adelantos del aprenent y tindre ficat á cau d'orella á certas horas determinadas y que may no faltan, aquell *tetertré* metálich estrident que 's fica al cervell, y que un se queda ab lo temor de que no 'n surtirá may mes. Seguéixinlo desde que comensa á pendrer la embocadura en que fá tantas pifiadas com notas te la llissó, y cada pifiada contin qu' es com una fiblada dins del cap y continuin acompanyantlo d'aqueix terme hasta que comensa á tocar la llissó complerta y tornarán per dirme qu' es un martirilogi auricular que sols ho sab aquell que ha tingut de sufrirho. Y contin que la pessa ben tocada raras vegadas se sent. Com vostés ja l'han apresada mes aviat qu' ell, encara no s'embroca lo trasto als llabis, mentalment y al seu pesar, ja l'están acompanyant; pero á lo millor allí ahont ve un sí, li surt un xiscle, ó allí ahont esperan un dó, com si se li esbotzés lo cornetí ne surt un

ronch com no 'l fa mes aspre ni mes inarmónich cap tocino. Ara mateix que estich escrivint, com si 's recelés que faix un al-legat contra 'ls meus vehins está tocant un pas doble que per ell no es pas ni doble ni senzill perquè ab l' estona que 'l toca ja tindria temps de haber arribat á Gracia, pero que crech logrará que jo m' escapi al *redoblat* per fugir d' aqueix diluvi de notas que aboca lo cornetí que sembla que li haje donat un vomitiu musical. Y fins me penso que ho fa á dretas per venjarse de mí, porque un dia van vindre á preguntar si sabia ahont vivia un músich que tocava 'l cornetí que 'l necessitavan per acompanyar dos violins y una flauta en un sarauet; y jo 'ls hi vares respondrer que valia mes anar sols que mal acompanyats y que en la casa no hi vivia mes qu' un jove que s' ensejava per esser *nunci* al Vall de Josafat per fer la crida dels ossos que sobressin ó dels que mancarian.

*
* *

Veyentme, donchs, obligat á surtir, y com per necessitat tinch de passar per l' escala, dech advertir que una de las criadas de la casa diuen qu' está molt aficionada ab un *paleta*; y no 'm tinguin per xarrayre si 'ls hi conto que cada vespre 'ls trobo á la porta fen guardia d' honor, que jo no sé quin mal vent dech portar que al baixar, ella sempre s' encostipa y tus ab una tusseta molt debilitada que no mes li dura á l' acte que 'm fa lloch per passar tot aplanantse ab las dos mans lo devantal, mentres lo paleta s' arramba á l' altre costat buscantse la picor per lo clatell. Jo passo per entremitj ab los ulls baixos com una beyata dihent entre mí: sí, ja pots gratar, que ja 't conech herbeta que 't dius marduix.

Altres cosas podria contar de los meus vehins, mes per avuy ja n' hi ha prou: si percás un altre dia ja vindré á *sota la xella del repartidor*—com deya un cego andalús—y 'ls hi esplicaré lo que avuy me callo.

EMILIO VILANOVA.

CORRESPONDENCIA

SR. DIRECTOR DE LA RENAISSANCE.

PRECIABLE amic : encara que ja fá tres mesos que, al estil de jueu errant, corro per aqueixos móns de Deu á fí y efecte de veure cosas novas, no vos estranyi que aquesta sia l' hora en que no vos hágia remés las correspondencias que vos vaig prometre. M' habia ficat al cap comensarlas participantvos las impresions sentidas, las novas arreplegadas y 'ls judicis formats en aquesta terra de Navarra, ja perque existeixen en ella causas especials que la fan tan interessant ; ja perque, á mon entendre, es de las més propias en la época que átravessém pera tractarse en lo vostre important periódich. A part de que en lloch com en Catalunya 's' observa un esperit de renaixement que atrau per sa legitimitat, imposa per sa grandesa y confon per son progrés ; á part de que aquí, en Aragó y en las provincias no 's descobreix més que una debil manifestació del moviment extraordinari que 's va realisant en la nostra terra, encarnantse en sa industria, en son comers, en sa literatura, en sa ciencia, sempre en sa activitat tan assombrosa com especulativa ; no

puch ménos que confessar que Navarra, ab' sos recorts històrichs y certa part de son caràcter general, m' evoca molt sovint épocas y fets de Catalunya que guardan bastanta conexió ab fets y épocas d' aquest antich Regne. Per totas bandes observo 'l rastre de D. Joan II, lo princep de Viana y la princesa D.ª Blanca, quíns nóms constitueixen un período històrich massa unit ab lo nostre Principat pera no interessarme y fins impresionarme profundament las tradicions que 's contan, los castells que 's veuhen, las ruinas que s' sepultan, y las senyals que 's tocan, referents á n' aquell temps.

Anant per la via de Zaragoza á Pamplona, qu' enllassa en Castejon ab la de Bilbao, s' entra á lo que era Regne de Navarra pel poble de Cortes, petita vila, pertanyent á la merindat² de Tudela, antiguament casi tota de Moros. En 1490 perteneixia á D. Alfons de Aragó, qui disposá en son testament que fos enterrat en lo monestir de Poblet, junt ab son pare, fill natural del Rey Joan II, quina disposició testamentaria degué complaure á sa mare D.ª Leonor de Soto, duquesa de Villahermosa, tota vegada que declará era sa última voluntat que son cadavre, en un bagul de panyo negre ab una creu blanca, fós conduit per tres capellans al expressat monestir, á n' al que debian entregarse deu mil sous pera missas perpétuas.

Los pobles que 's troban pel costat son de poca importancia; fins que s' arriba á Tudela. Tudela, cap de la merindat de son nom; entrada de par de la Ribera, la més preciosa de las tres provincias en que 's dividia l' antich regne de Navarra; la que 'ls Romans coneixian baix lo nom de Tutela ó Tullonium; la que fou presa als moros en 1114 pel Rey Alfons, lo batallador, qui la condoná al comte Rotron de Alperche per sos serveys en la campanya, 'l qual la traspasá, en calitat de dot, á sa neboda al contraure matrimoni ab D. Garcia Ramirez, net del Cid, y mes tart Rey de Navarra, per quin motiu s' incorporá á la Corona, incorporació que evitá fos agregada á

la de Aragó, qu' era probable y consecuent per haberla conquistat lo Rey Aragonés, per haberla senyalat dintre 'ls limits d' aquet Regne vehí, y per haberli concedit en 1117 los furs de Sobrarbe y Zaragoza que l' identificaban ab Aragó. Tudela, la que obtingué en 1127 de D. Alons lo fur *tortum per tortum* ³; la que fou camp de diferentas renyinas entre jueus y cristians; la que no 's descuidaba d' exigir als Reys lo jurament de sos privilegis avants de entrar á la població, féntloshi confirmar en la Iglesia; la patria dei célebre viatjador rabí Benjamin Ben-Jonach, mort en 1173, despres d' haber escrit la relació de sos viatges, particularment de las costums y ceremonias practicadas en totas las Sinagogas del món, impresa en hebreu l' any 1543 en Constantinopla: la que prengué son escut del magnífich pont de pedra de més de 400 metros de llargaria, compost de 17 superbos archs y defensat altre temps per tres preciosas torras, la 1.ª de las quals sigué arruinada en 1797, y las dos restants en 1813 per ordre del general Espoz y Mina, á la retirada dels francesos; la que en 1390 fou instituida ciutat pel Rey Carlos III; la que tenia lo parroquiat; la que en 1480 protegia als heretges fugitius y espulsats de Aragó fins l' estrem de véures amenassada per D. Fernando y sentir las censuras eclesiásticas; la que fins en 9 de Setembre de 1512 no 's va sometre al domini del Reys Catolichs, y encara despres de una resistencia llarguíssima y ser abandonada pel Reys D. Joan y D.ª Catarina; la que en 1521 s' entregá desseguit al princep D. Enrich de Labrít; la que vegé batut als 23 de novembre de 1808 pel duch de Montebello al general espanyol lo valent Castaños, aqueix general tan honrat que, mentres esperaba cobrar un sou tan merescut com enrederit, debia empenyar un estutx de plata; aqueix general tan independent de carácter que pera vergonya de governs desagrahits se presentá en janer á la Reyna vestit d' estiu, manifestant que debia ser l' estiu quan ell acababa de cobrar la paga de juny.

Tudela en l' actualitat será població d' unas 9.000 áni-

mas : situada en un ángul format pels dos rius Ebro y Queiles, encara que la majoria de sos carrers sian estrets y tortuosos, no deixan de ferla agradable los passeigs d' árbres que l' adornan y l' amena vegetació que la rodeja, sobre tot la Mejana, mena d' isla composta d' innumera- bles horts que s' esten hermoíssima en mitx del primer riu, y que s' ha fet célebre no solsament per sa posició encantadora, sino per produir los millor fruyts y las apre- ciables verduras del país, situació y fertilitat que inspiran á tothom l' afany de concórrehi com concorren los Pa- rissiens á las islas del Sena.

En aquesta merindat comensan los célebres mónts de las Bardenas, terrenos de pasturas, llenya y sembra- duta que confinan ab las merindats de Sangüensa y Tafa- lla (avants Olite), quin domini pertany y ha pertenescut sempre al Patrimoni Real y quin us y aprofitament está repartit en 21 pobles en virtut de innumerables privilegis concedits per diferents Reys y prínceps en premi y satis- facció de sos grans y especials serveys y en pach de cuan- tiosos donatius, com los de 12.000 duros fet á Felip V, en 1705 ; habentn' hi de tan antichs, com los del vall de Roncal, que datan del any 860, otorgats pel Rey de Na- varra Sancho García per haberli prestat aqueix vall ex- traordinaris serveys contra 'ls enemichs de la fé católica. Limítrofe al Arguedas, y dintre las Bardenas hi ha 'l ve- dat de Eguarás, avants Penyaflor, ahont s' elevaba un cas- tell del temps de Sancho 'l fort, presó per algun temps de la malhaurada D.ª Blanca, sobre quina dehesa tenian los infansons varios privilegis.

Dintre la merindat de Tudela, un dels pobles que per sa situació va interessarme més fou lo de Milagro, situat demunt d' una regular carena que s' estén pel costat del riu Aragó y domina una inmensa plana atravessada per mil rechs que, regantla convenientment, produheixen una vegetació encantadora. Si interessa per sa topografía, no deixa de atraure al saber que sos habitants prengueren part en la batalla de las Navas en favor de D. Sancho

'l fort ; al veure 'l castell que s' eleva á prop seu, condonat al comte de Lerin per Cárlos V ; al contemplar las torras de las 3 iglesias que 's destacan sobre 'l fons del'horisó, y al mirár ab cert moviment d' horror á Penyalen, tristament célebre per ser la penya situada en la propia carena, desde ahont los infants D. Ramon y D.ª Ermesinda precipitaren á son germá 'l rey D. Sancho V.

Tenint á Peralta á la vora no pot deixarse de véurela sent com es molt important baix lo punt de vista histórich pel paper que han representat sos senyors en las lluytas intestinas de Navarra, y sobre tot per haber sigut un d' ells lo celebérrim Mossen Pierres de Peralta ⁴.

Aquesta es la vila á quins vehins, per haber sigut lleals quan en 1138 D. Alons de Castella invadí á Navarra, D. García Ramirez los fiu franchs de mals usos y *pechas* dolentas ⁵ com las *de sayonia, facendera y manyeria*, concedintlos'hi una porció de privilegis á més de la facultat d' escullir lo fur que volguessen. Es la que en 1378 fou sitiada pels castellans, veyentse obligats á tancarse en ella 'ls habitants de Marcilla y Villanueva, per lo que 'l Rey disposá s' incorporessen á ella los termes d' aqueixas poblacions ; es la que recobrá á Funes que habia caigut en poder dels invasors vehins ; es la que en 1423 fou donada per Cárlos III á son net D. Cárlos al crear lo principat de Viana ; la que fou cedida en 1430 pel Rey D. Joan II al expressat Mossen Pierres, de quin domini desitxaba deslliurarse ; en fí, es la que durant los dias 8 y 9 de novembre de 1834 contemplaba ab inquietut mortal cóm 53 urbans, tancats en una fortalesa tan débil com ferma era la voluntat dels defensors, se resistiren heroicament de 10,000 carlistas manats pel mateix Zumalacárregui ⁶.

Impressionat per la rara y misteriosa imatge de Mossen Pierres, no 's pot resistir al desitx d' arribar á Marcilla, al sapiguer que en ella y en lo palau del Marqués de Halces, mitx arruinat, ab sos corresponents fossos y ab sas galerías subterránicas, 's hi conservan encara una co-

rassa, una celada y un vestit de ferro del expressat capdill dels Agramontesos; no sent menos interessant lo monestir del ordre del Cister que no gaire lluny del poble, fou fondat per D.ª Sancha de Navarra en 1160 é incorporat desde 1407 al de la Oliva á causa d' haberse desterrat d' ell á las monjas Bernardas, sas primitivas professoras, després de la oportuna informació sobre certs delictes.

Sent á Marcilla y tenint coneixement d' Olite, francament m' hauria recat deixar de veure aqueixa ciutat, antiguament anomenada Erriverri (Terra-nova) y un temps cap de la merindat que, com he dit, se repartí entre Tafalla y Sangüensa. Situada á la Ribera esquerra del riu Cidacos, quinas aigües foren cedidas á Olite pel rey Felip III, en 1340, ostenta, ab la postració de la vellesa, los murs y torras ab sos departaments interiors recarregats d' arabescos, del palau construit en lo segle XV per Don Cárlos III, lo noble; las murallas antiquíssimas ab sos fossos; lo campanar gótic de la iglesia de S. Pere; los dotse apóstols de la portalada de la de Sta. María; y las considerables ruinas que 's descubrixen en sos contorns justificant sa antiquitat y sa grandesa. Ella recorda la celebració de Corts de Navarra; ella presenciá 'l casament del ilustre príncep de Viana en 30 decembre de 1439, ab la filla del duch de Cleves, neboda del de Borgonya, Felip *lo bó*, quals nubis foren conduits baix tálam seguits de moros y moras y juglars de Játiva; ella es la patria, en fí, del notable téolech Miquel Oronaspeque; en companyia del bisbe de Pamplona, D. Diego Ramirez de Sedeño, assistí al Concili de Trento, predicant en 1563 en Italia sobre 'l misteri de la Santíssima Trinitat, quin sermó fou imprés en Padua.

Com no es gaire comú, molt cerca de Olite hi ha una altre ciutat, actual cap de partit judicial, l' antiga Subalía, ab son palau construit per Cárlos III, ab sas murallas y sas fortificacions antigüas y l' iglesia de Sta. Lluçia. Ha tingut Universitat; fou una de las plassas principals del Regne y residencia reyal, y lloch ahont se celebraren

Corts, una d'elles marcadament senyalada per 'l assassinat del bisbe Echevarri atribuït, com he explicat, al repetit Senyor de Peralta, Mossen Pierres, trobantse una columna de pedra en lo lloch en que dit bisbe caigués mortalment ferit. Tafalla es la patria de Cristófol de la Vega, escriptor jesuïta y del pintor Baldomir de Leon.

Bonica es la campinya, composta de fértils hortas y poblets, que s' extén al deixar á Tafalla al vall d' Orba. En un extrem se veu á Garinsain ab son castell anomenat de Virto y son santuari titolat '*L Cristo Catalain*, á prop seu Berassoain ab las ruinas del antich castell dels Radas; bastant á la vora la vila de Elors, notable per haberhi sigut batudas las tropas francesas que á las ordres d' Andreu Esparroso invadiren la Navarra en 1521 y per haberhi tingut lloch en 1835, un terrible combat entre carlistas y lliberals; més lluny, y entre Noain y Pamplona, 'l Riu «al revés» sobre 'l que s' extén l' admirable aque- ducte de 66 peus de elevació, format de 99 archs (dos dels quals per mor de passarhi per dessota 'l ferro-carril, se refundiren en un) destinat á conduir desde Subissa las aigües á la capital de Navarra. Pamplona; la molt noble, molt lleal y molt heróica: la cort dels antichs Reys; la fundada pels Grechs y reedificada per Pompeyo, baix lo nom de Pompeyópolis; la batejada pels árabes ab lo de Sansueña; la conquistada als illoros en 785 per D. García Iñiguez y recobrada per ells fins l' any 839 en que la reconquistá definitivament Iñigo Arista; la que ha celebrat 3 concilis é innumerables Corts; la que caigué en poder dels francesos quan, aprofitantse de las perturbacions ocasionadas per l' alsament de la Comunitat del Astella, invadiren á Navarra pera restituirla á Enrich de Labrit; en quina ocasió y en lo siti de la Ciudadela, construïda en temps de Felip II baix lo plano de la d' Amberes, quedá ferit en una cama 'l capitá que mes tart sigué San Ignasi de Loyola. Situada Pamplona en la ribera esquerra del Arga, está circuida d' una cordillera de montanyas que constitueixen una conca de 7 horas de circun-

ferencia y en quina conca tan continua y terriblement ressonaban, no fa gaire temps, las canonadas d' una lluyta fratricida que serviren per enterrar sas pocas llibertats y 'ls furs de las Provincias. Encara que Pamplona es una capital petita relativament, puig no consta mes que 22,000 ánimas, no 's pot negar que atrau per la bellesa de sas construccions modernas, per la grandaria y hermosura de sas plassas, particularment la del Castillo, per sa Catedral, en quina sala *La Preciosa* se reunian las Corts del Regne, y en quin tras-cor se trasladá en 1813, lo sepulcre del célebre comte de Gages; per los palaus de la Diputació y Municipalitat; per son preciós passeig *La Saconera* format per ample carrer d' arbres gegants y situat en una posició admirable, y en fí, per l' escrupulosa policia urbana, per lo qual tan ha influït son infatigable alcalde, mon apreciable amich En Javier de Colmenares, que fa una porció d' anys que n' es.

Tinch por de habervos apurat la paciencia, per lo que feré punt final, sense exténdrem en las consideracions generals sobre lo régimen económic, civil, polítich y religiós que m' acudeixen á l' imaginació, y que 'm reservo pera ocuparmen exclusivament en una altre correspondencia, que si Deu vol, vos escriuré ben aviat.

FELIP DE SALETA PALOMERAS CRUIXENT.

Pamplona Juliol de 1876.

NOTAS

¹ Encara que 'm reservo ocupar-me del caràcter general del país exclusivament en una correspondència, haig de manifestarvos, per via d'introducció, que 'm ha caigut l'ànima als peus, com se diu vulgarment, al observar la naturalesa especial del esperit que constitueix la vida de Navarra: lo moviment literari, casi una negació; la idea política, casi purament passiva; lo sentiment religiós, casi indefinit; la passió de patria, casi equivocada, qualitats ni completament perfectas ni completament imperfectas qu' han produït en aquest país una porció de fets per una banda heròichs y per altra banda criminals. Quan considero lo que val el nostre esperit de provincia, aqueix esperit tant poderós, tan senser, tan admirable, estich orgullós de ser catalá. La nostra vida es filla de la activitat y de la especulació, quan aquí 's deu lo caràcter á l'indolencia y á l'ignorancia. Lo que molts predican en Navarra principi d'autoritat, no es més que passivitat y certa indiferencia, degudas al monopoli d'un clero que, per més que es trist confessarho, sol assistir á las corridas de toros y passar lo temps en cafés, ab lo mateix trajo talar qu' entran en lo temple del Senyor. Ja podeu figurarvos lo desencant que 'm produhirian semblantas observacions, després d'haberme impresionat tan agradablement mentres m' havia concretat al terreny històrich y artístich.

² *Merindad* ó cap de partit judicial avuy dia. La Merindad tenia sas sosmerindats, valls y cendeas, corresponents á las nostres veguerías, sotsveguerías, bailías y llochs. En 1346 hi havia las de Pamplona dividida en dos, Tudela, Sangüensa, Estella, Ultramuertos ó Navarra baixa: en 1407, Carlos III, creá la d' Olite d' entre alguns pobles que comprenian las de Tudela y Sangüensa, passant després á formar la de Tafallá. Actualment figuran las de Pamplona, Estella, Tudela, Tafalla y Aovir.

³ O sia la facultad de tornar mal per mal.

⁴ Aquest Mossen Pièrres de Peralta es una de las figuras històriques de Navarra que, tramesas per la tradició que 's complau en reforsarla, se destaca ab més intensitat sobre 'l fons de las revoltas intestinas entre 'ls partits agramontesos y beaumontesos, en l'època de D. Joan II y D.ª Leonor, al costat de las del príncep de Viana y D.ª Blanca. Ab son caràcter independent y originalíssim, me recorda sempre al nostre compte Arnau, encara que no sia tan llegendari com aquest. Fill d'altre famós Mossen Pièrres, sentint sanch real en sas venas, es lo geni més gelós per l'independencia del país. Se 'l veu Mestre-hostal, Majordom major del Rey, se-

nyor de Peralta, Maya y Amposta, compte de Sant Estevan, condestable del Regne, principal capdill del bando agramontés, contrari de D. Carlos de Beaumont que, com á representant y capdill del bando del príncep Cárlos estava en íntima correspondencia ab lo nostre comte de Pallars.

En 1460, estantli agraida la princesa Leonor, filla del Rey Joan II, gobernadora del Regne ab son espós, la que, segons la tradició, envenená á son germá 'l de Viana, y fiu morir á sa germana D.ª Blanca, li concedí privilegi de baronía sobre una porció de vilas, mes s' oposaren á tal concessió los procuradors de las merindats tan oberta y fortament, fundantse en que semblants disgregacions debilitaban lo poder real, envalentonant als caps dels partits que sostenian la guerra civil, que juraren no obrir novas corts mentres no 's revoqués aqueixa disposició. Ab tot, era tan voluntariós y enérgich Mossen Piérres que res l' importaba lluytar contra tot lo mon. Per ço 's rebelá obertament contra la sentència compromissal pronunciada pel rey de Fransa, Lluís XI, per la qual se debia agregar á Castella la Merindad de Estella, combatent de tal sort al exércit de D. Enrich, executor de la sentència, que conseguí ab sa victoriosa resistencia que solsament se li incorporés lo partit de Losarcos, per lo qual D. Joan II en 1469, li concedí importantíssims privilegis. Per ço jamay consentí transaccions de cap mena ab sos contraris, fins al estrem de oposarse junt ab son nebot D. Pere de Navarra, als projectes de pau entre la espressada Gobernadora y 'ls beaumontesos, per mes que dita Princesa li intimés en persona 'l compliment de lo pactat, en quina lluyta, habentli sigut presa Peralta per las tropas avingudas, disposá la Gobernadora fos dita vila senyorial incorporada á la Corona en vista de las reclamacions que de son senyor lo Concell esposaba en aquella ocasió, com ja ho habia fet devant de las Corts; mes aqueixa disposició no tingué lloch perque Mossen Piérres obraba d' acort ab lo Rey D. Joan II, resultant de semblant revocació una cruel vergonya per la Gobernadora del Regne que, ab tot y son orgull, ensopegaba ab un home que feya cas omis d' ella. Si la altiva princesa sentí ó nó despit, bé prou qu' ho demostrá aviat. Lo dia 23 de novembre de 1463, estant en Tafalla, diu que Mossen Piérres, incomodat per habérseli escedit en paraulas lo bisbe de Pamplona D. Nicolau de Echevarri, lo matá en ocasió en que, cridat lo prelat per la princesa al convent, s' hi dirigia tranquilament caballer, sobre una superba mula. Pels párrafos que transcrich de la circular de la Gobernadora 's pot apreciar lo molt amor y profundíssim carinyo que tenia á Mossen Piérre desde l' humillació passada.

«El miercoles mas cerca pasado que fué á 23 del present mes de noviembre, á requesta del *malvado* é sobre dicho caballero (Mossen Piérres) imbiamos por el dicho obispo que viniese desta villa (Tafalla) en fuera la iglesia del Senyor Sant Sebastian, donde teniamos novena, el coal cumpliendo nuestro mandado viniendo á Nos, el dicho Mossen Piérres como *traidor é malvado caballero* lo fizo matar publicamente casi en nuestra presencia..... facendonos matadora é causadora de la muerte» etc. Y dirigintse á las autoritats, afegeix: «Vos encargamos é mandamos que habiendo sentimiento de la gran ofensa á nuestro senyor fecha e de la men-gua que á nos es dada, *tomedes presa la persona de dicho Mossen Piérres e de todas aquellas que andan con el continuadamente, viven e comen su*

«pan, e de que presas les traigades á nuestro poder.» ¿ Qui diria qu' aqueixas disposicions son dictadas per aquella mateixa D.ª Leonor que s' indisposaba ab los procuradors de las merindats de Olite, Sangüensa, Tudela, Estella y Pamplona pera concedir al Mossen Piêrres lo privilegi de baronía sobre una porció de pobles?

Ab tot, lo Senyor de Peralta també destruí las anteriors disposicions, y si bé al principi 's fulminaren contra d'ell las censuras eclesiásticas més terribles, ben aviat s' anaren commutant per altres més lleugeras, segons butlla de 25 mars de 1480, 'arrivant á absoldrel con tal de que lluytés contra 'ls moros de Granada.

Com se pot suposar, dada la missió que s' han senyalat en la tradició certas figuras històrichs lo nom de Mossen Piêrres arriba á oídos dels naturals rodejat de innumerables anécdotas tradicionals. Prenent peu del últim fet citat, se conta que desitxant lo caballer deslliurarse de l' escumunió que pesaba sobre d' ell, un dia que passaba per la Ribera del Arga 'l bisbe nou de Pamplona, 's tirá á la corrent fent moltas estremituts com si 's negués, en vista de lo qual alguns espectadors demanaren al Prelat que dongués la benedicció á n' aquell desgraciat que 's negaba, á lo que accedí, dient mentres feya la senyal de la creu: «*ego te absolvo con tal que no sias mossen Piêrres.*» Si non vero é ben trovato.

⁵ Ab lo nom genérich de *Pechas* se comprenian tota mena de contribucions y servituts degudas al Rey ó als senyors. La de *sayonia* era la pagada als *sayons* ó executors de las bailías; de *facendera* la de treballar en certas diadas en las propietats de la Corona ó dels senyorijs; de *Manyería*, 'l dret que 'l Rey ó 'ls senyors tenian d' heretar als vilans quan mancaban fills, anomenantse aqueixa última també *Mortuori*. A més de las expressadas se 'n troban una porció d' altres com la de *letxa*, la de *abnuda*, la de *asadura*, la de *almudí*, la de *sal*, la de *sello*, la de *homicidi*, la de *recognecencia*, la de *quinta*, la de *carnal*, la de *novena*, la de *vereda*, la de *opilarnanda*, la de *cena*, la de *escancianía*, la de *monedage*, la de *saca*, la de *peage* y la de *confiscació*; que anaren desapareixent, com las primeras, ja obtenint privilegis, sobre tot contra las dolentas, ja anantlas confonent é incorporant en la *capital* ó sia encabesament dels pobles per una cantitat fixa entre 'ls caps de familias, y la *pleitejada*, ó sia la convinguda cuota que, baix tal concepte, pagaba 'l Concell tots los anys. Passant lo temps mermat lo tresor real á forsa de privilegis concedits als Concells, se vejé obligat l' Estat á apelar á *pedidos*, *alcabalas* y ajudas extraordinarias, contribucions basadas al principi en lo número de vehins y més tart en la riquesa territorial.

Tots los que pagaban *pechas* eran vilans ó *pecheros*: los que no 'n reconeixian eran nobles é *hidalgos* ó *infansons*.

En 1099 tots los infansons se confonían baix los noms de *senyors* ó *barons*. Després s' anaren distingint segons lo lloch que ocupavan y 'l paper que representaban. Los *Ricos homes* eran concellers del Rey: segons lo fur general, solsament n' hi havia dotse: *doce ricos hombres é sabios de la tierra*. Sense son consell no 's podia proceder á las celebracions de corts y Tribunals; ni pendre cap resolució sobre guerra, pau ni tregua, *ni otro grande fecho*, fuero gral. cap. I. En 1377 ja 's troba esborrat aqueix límit,

y D. Carlos II anomena Rico hombre á una criatura qu' acababa de naixe: ab l' unió de Navarra ab Castilla desaparegueren semblants títols.

Los estrange s que 's domiciliaban en lo país, tenint caball y armas y anant á la guerra *con pan de tres días* eran infansons: Fuero de sobrarbe en Tudela art. 5.º Los moros també podian disfrutar de noblesa. Casantse un noble ab una vilana perdia sa calitat d' infansó: mes tart se reconegué la hidalguía ó noblesa en sos fills; mes tart se crearen certs *infansons d' abarca*, que *pechaban* per sas heretats; y per últim lo Rey instituí altres infansons anomenats *de Carta* pera distingirlos dels primitius, trámits que, observats en totas las instituciones, com realment s' hi observan, justifican la imposibilitat de permaneixen íntegras eternament.

6 Sentint per una part espontánea admiració per l' heróica defensa d' aqueixos urbans, y unintme per altre part, llassos de familia ab son comandant, que Deu perdó, me concretaré á transcriure literalment un tros del dictámen fiscal escrit per D. Anastassi Mendivil á 23 juriol de 1837 en l' expedient pera concedirli la creu llaurejada de S. Fernando. Diu aixís; «Examinado quanto de autos resulta, no püedo menos de manifestar que »la heróica defensa del débil fuerte de Peralta ejecutada por los 59 hom- »bres mas ó menos bisoños, fué debida á la actividad, prevision, valor y »serenidad del capitan D. Fermin de Iracheta. Atacada por toda la faccion »mandada por su primer caudillo, no tan solo resistió los fuegos de arti- »llería y fusilería de un enemigo tan audaz como cobarde; sino que des- »preciando las repetidas amenazas y los medios mas bajos y viles (nunca »usados por enemigos que saben respetar el derecho de gentes y las leyes »de la guerra) tuvo la suficiente sangre fria para alejar de sí á su propia »esposa, diciéndola que de no verificarlo iba á mandar hacerla fuego.—En »los campos de batalla y asaltos de plazas se distinguen los valientes »siendo los primeros en trepar por las trincheras, en asaltar parapetos y »reductos, escalar murallas y tomar baterías; y si es cierto que estos he- »chos de armas se hallan tan marcados para que sobre ellos recaigan los »premios que solo se establecieron para el valor mas acreditado, ¿se le »podrá negar por ventura al benemérito defensor del fuerte de Peralta, al »que sabe encerrarse con 59 hombres dentro de un sencillo convento de »Capuchinos cuyas débiles paredes maestras temblaban con solo el sacu- »dimiento de una bala de á 4; al que sabe prever y esperar con ánimo es- »forzado y tranquilo los momentos de un asalto, y á prevencion cortar la »escalera para continuar su gloriosa defensa despues que hubieron lle- »gado á penetrar miles de enemigos dentro el fuerte; al que desecha los »llantos y lamentos de una esposa querida enviada por su enemigo ferox »para intimarle por la boca de una tronera la rendicion por los peligros »que le amenazaban, y desentendiéndose de todos ellos (con mengua y »oprobio de sus enemigos) y de que es padre el mas tierno contesta á las »lágrimas y súplicas de aquella con la entereza mas admirable?»

Y es vritat: Sa esposa encara ho conta ab horror. Diu que quan, al veure inútil tot medi pera rendirse, 's separá la senyora plorant y esclamant; hasta 'l vall de Josaphat; ell, ab veu de tró que sentiren los carlistas, res- pongué: *Tu pots trobar altre marit; jo no trobaria altre honra.*

LA PARTIDA DE REGINEL ¹

la llum que Deu vessa sobre 'l mon faig ofrena de mon cant primer. Oh Sol, rey del firmament, que tos raigs caldejen en bulliciosas onas lo front del trovador: jo no so mes que una cigala que canto fa quatre dias pels atmetllers del gegantesch Ventour.

Canta, cor meu! Aixís plaguin tas aubadas á la volguda hermosa!.... Quan l' arbre 's desplega, s' escampa son perfum: lo rahim de las vessants assolayadas no té ni punta d' agror. Canta, cor meu, sense parar de la auba al cap vespre. Canta 'ls grans rouredals, la Nesco y l' espadat rocam, los singles y 'ls turons: y canta també, si 't sents ab coratje, al Carboner que defensá las quatre torres de Sant Lambert. Mentres la llopada senyorejá l' Adranié y 'ls boscos del Ventour, ell no tingué repós ni treva. Oh! may la virtut será prou ensalçada ni prou acriminat lo vici!

¹ Ha vist recientment la llum pública en la vehina República 'l poema provensal de Felix Gras, *Li Carboundié*. L' éxit de que ha anat seguida sa publicació, y éxit merescut atesas las cualitats que distingeixen á la obra, nos mou á darne traduhit un curt fragment, per lo qual pugan los lectors formar d' ella un judici aproximat. Es la introducció del poema y la surtida á la escena del mateix d' un dels héroes, Reginel. Creyem que 'ls nostres lectors tindrán gust en coneixe un fragment de poesia de la válua del que traduhim.

Pel torrental no hi ha resclosa... Quan la fruyta es matura, no hi ha mes, s' ha de cullir: lo brancam, sino, s' esqueixaria... Cor meu, á la obra.

En lo país de la mata vera y del gamonet, al orient del Ventour, s' enlayra Sant-Ternié. Aquí 'ls homes no tenen pacte fet mes que ab l' honor. Son pastors ó carboners. Jo vull cantar la flor dels montanyesos.

Nat entre las altas rocas hont murmureja la aura á tota hora carretejant la flayra del pinar, té per nom Reginel. La aureola ab que vull circundar lo front del fill del Ventour tindrà l' esplendor y la grandesa del arch de Sant Martí.

Los rulls de sa negra cabellera li cauhen per demunt la espatlla en puras onadas y enmotllan sos contorns. Sa presencia arrogant, lo dols ensemps que altiu mirar de sos ulls y sos set pams de alsada diuhen tot seguit que es lo Ventour qui l' ha vist neixe. Derrera de las negras barricadas que forman los escarpats penyals cuberts de pins, d' abets y de teixos, selvas pobladas d' homes y de llops, cresqué 'l bell jovencel de mon cantar. Llevat de las neus, de las águilas, de las feras y dels trons de Deu que passen, volan, retrunyen; llevat dels ulls en que 's nudreix, dels ulls d' una donzella, ell no coneix res mes. No hi ha lley que l' obligue. Viu lliure á la plena llum del sol que l' inunda de sos raigs, com lo gros freixe en la montanya. Y poch li fa que 'l rey s' esclame per allá baix, ni que s' diga Lluís setze: per ço no han d' anar sos esbirros á apremiarlo: sa selvatge contrada té tres barreras que la defensen; las rocas escabrosas, las temibles cuadrillas de bandolers y 'ls esbarts de llops que trascan sempre famejant. Son bigotet muixí que s' enrevenxina dels caps semblant á las cellas d' una andalusa, projecta ja en sos llabis una ombra clara. També l' amor ha punyit son cor, y com que no 's pot casarse, en son país, sense haver coregut mon, ha resolt deixar las peladas alturas y devallar á terra plana. Adeu, la ben amada!... Adeu, gentils cançons ab que assegut al peu de sa finestra, dalt d' un turo-

net, li deya sos amors y sas tendresas!.... La fals lluhenta está llesta per á la sega, y Reginel va á partir...

Ab lo morro entre potas, estiragassats sobre la roca, y l' ull no mes que mitj obert, jauhen entre 'ls roures dos mastins; guardan la entrada de la cova hont dormen sos amos. Ab sos collars de ferradas punxas, pobre del llop que gosés acostars' hi massa. Ajassats prop la fogayna d' una fumosa carbonera hi ha onze homes embolicats ab sas mantas. Lo valent Reginel, dret, destacantse entre la fosca, 'l cap cot com los pinatells novensans, apoyantse en son garrot de boix, s' está escoltant ab atenció á son pare que li diu: «Guarda 't dels farsants d' allá baix: may deixes caure 'ls brassos ab peresa sense fer res: travalla, y mentres viscas tas obras durán pau á ton cor, honor á tots nosaltres. Ja ho sents. Ves y recordat, noy, de que es precís que tornes. Ta mare té ja 'ls seus anys y, la pobre, viu no mes que per á tu. Ves, te dich, y que pugas dur sempre 'l front alt com un teix, devant dels homes, aqueix front que beso tot plorant. Adeu!»

Y l' ayre de montanya bufá entre 'ls sanguinyols. Quan la rosada plou se gira aquest vent fresquet, y alhora, las flors que 'l sol ha mitj marcit, mesquinas, badan ab dalé sas fullas y ab la frescor totas se reaniman. La rosada es lo néctar de las flors.

Reginel se mitj mossegá 'ls llavis carmesins y tirantse enrera ab ademan soberch la manta llemosina avensá cap á son pare. La rehina d' un tió que 'l vent inflamava illuminá sas faccions. Lo jove parlá.

«Pare ¿perqué ploreu? Massa sabeu que en nostre país, no 's pot casarse sense haver avans corregut los plans d' eixa rica terra de Provensa: y jo faltaria si no anés á instruirme al país del sol. Sense contar que allí la terra lleva mes que no pas aquí y que 'ls abims de la mar son plens de peixos; sense contar que hi ha illas selvatges, planas inmensas, interminables, que fan de presó als blanchs cavalls de la Camarga y als bous negres y ferotges, l' home, además, travalla y martxa allí pel sender que

mena á la humanitat cap á la llum de Deu: y mentres lo senyor badalla en un recó de son palau, lo poble crida altiu devall mateix de sos balcons: *Visca la llibertat!*

«Nosaltres, entretant, passem la vida en la obscuretat, de cap sempre á las carboneras, veyent volar las águilas, sentint los llops com udolan y brandant tot temps la destal contra la alzina, per á arriuar á la fí al llindar de la mort ab l' esperit buyt de tot enterament.

«Jo m' en vaig ahont hi ha la llum: corro com lo riu cap á la mar, pero juro per lo sant nom de Deu que tornaré! Aixís s' arbole á mon entorn la negra selva; muyra cremat ara mateix si es que no haig de veure ja may mes lo Mont-Ventour!»

Aixó dit, saludant á la reunió, arrenca encontinent montanya avall pegant bots estranys. Lo pedregam rodola brunziant derrera d' ell cap á la vall, mentres de llevant fins á ponent ressona un prolongat udol dels llops espantats. Los carboners, embolicats ab las mantas, á la claror de la rehina, lo van seguint de lluny ab la vista. Despres tot queda fosch; allá amunt se veu á las cimas botre com negras onadas cap al cel clapat d' estrellas. ¡Quina nit mes hermosa! D' en tant en tant un vol de perdius, fent gran renou, pega á volar fugint dels llops que la fam devora. Despres la naturalesa torna á adormirse y per lo inmens cel que resplendeix se dibuixan semblants á Sant-Cristos los abèts ferits pel llamp.

Quan fou lluny, lo jove se sentí conmogut y son plant ressoná per entre 'ls pichs, las colladas y 'ls singles. Pobret! lo cel seré, la soletat li feyan mal al cor enamorat y, tot abatut, se deturá, recolzant lo cap sobre la roca. La ardenta flama del amor passá llavors per la sehua ánima; puig diuhen que allá amunt, en las alturas, prop del cel blau, deixa á la adorada de son cor, donzella de quinze anys, fruyta quasi madura que 'l ditxós Reginel cullirá en flor quan torne d' allá baix. Es una pastora que no sab encara que son las amargors de la vida. Just un diumenge, eixint de missa, Reginel, per riure, li feu dos petons.

Son nom es Anunciata. Es rossa com un estel y la rojor, com á totas las verges, calra mólt sovint sas tendras gal-tas. Las ninas de sos ulls tenen un punt de feresa com las de tots los fills del Ventour; sa boqueta es olorosa; es la flor del roser.

Ah! y que n' era de trist per á ell, tant sensible de cor, l' haversen d' anar á segar allá baix lluny, tant lluny! Y no obstant, cal que la carn se doblegue; per aixó 'l jovencel enamorat torna á empendre la via del dolor. Martxa per entre 'ls terebints, las argelagas y farigolars. Sobte la roca 's bada y marca un caminet tancat per banda per un mur que 's dibuixa en lo cel á vint canas d' altura, un caminet negre com la tempestat, que 'ls llops recorren al bell mitj del dia: tant dolent, feréstech, tenebrós es aquell pas. No be 'l jovencel hi penetra, sent una remor com d' huracá que passés fuetejant los teixos ó com brant de cent campanas bongant á la hora en un campanar distant. Oh Deu! ¿qué será? Llamps y trons! Lo fill del Ventour no tem ni reula, sino que virant tres cops per demunt del cap son gros garrot de boix, avansa trepitjant la ginesta com la tempestat que 'l vent de Ponent empeny per las planuras del cel.

J. S.

TRAGEDIA DE LLIVIA

(FRAGMENT *)

OTM. Llum de mos ulls y de mon cor, perdona
si mon llavi indiscret pogué faltarte.
En ta creensa, oh dona,
no puch ferirte pas. ¡Com ho podria,
si crech que 'l que tu creus jo crech, m' aymia!
O tú, roser de l' India,
vas de perfums, mes dolsa
que la mel del Hegiaz, mes estimada
que la mirra y l' encens quan 's esbarrian
per sota 'ls archs del temple en nuvolada,
mes que la llum hermosa, y mes volguda,
de mes bellesa y de mes preu que rica
rastra de perlas del Catay vinguda;
avans que 't puga oféndre
en pensa ni en paraula, en nit ni en dia,
avans ne sentirias com s' escorra,
tot fent remor, un raig de sol, m' aymia!

* La situació á que 's refereix lo fragment que transcribim es la següent: Otman, capdill árabe que governava en Llivia, ha escapat de la ciutat ab sa estimada ó esposa Monisa, filla d' Eudo, Duch d' Aquitania, després de la derrota de sas tropas per l' altre capdill árabe Sedhy, enviat contra aquell per Abd-el-Rahman.

Se troban sols en mitj d'un bosch, y entregantse á un amorós col-loqui Monisa manifesta á Otman ardorosos desitjos de convertirlo á la religió cristiana, á la que opo-santse primer Otman acaba per cedir reconeixent al Deu verdader, en l' instant en que apareix, Sedhy ab sos soldats que s' émportan captiva á Monisa y matan á Otman.

MON. Otman!

OTM. Jo t' am', cristiana,
mes bella que un harem y mes hermosa
que 'l sol ixent. Sultana,
mon ánima va á tu d' amor ferida,
com van al mar los rius y al cel los núvols,
com va á la mort la vida,
com l' acer al iman. Jo t' am', oh dona,
á pérdreu tot per tú, patria y riquesas;
vida y honors també, fins ma esperansa
en lo Gualiat de Córdoba fixada,
fins mon odi als alarbs que res no doma,
fins la promesa part que reservada
me te en son cel y paradís Mahoma.
De mí ¿qué vols?... Ordena, donchs, m' aymia,
Vols que assessine y mate?... ab ma agonia
ne vols obrir mon cor per en ell véuret?...
¿Vols qu' entre á foch y á sanch tota la terra
que de Llivia va á Córdoba?...

MON. Voldria
que com tenim l' amor mateix, tinguessem
lo mateix Deu.

OTM. ¡Monissa!

MON. Otman, escolta.
Tres anys ne son passats desde la tarde
en que, romputs de mon pudor los llassos,
de mon ángel custodi abandonada,
enfollida d' amor, cayguí en tos brassos.
¿Per qué ne volgué Deu que un jorn vinguésses,
com misatjer de pau y d' esperansa,
ab Eudo d' Aquitania, mon vell pare,
á convenir en tos tractats d' aliansa?
¿Per qué de sensació desconeguda
mon cor rublires, y ma pau torbares
ab paraula d' amor jamay sentida?
¿Per qué fortivolment ne despertares,
fentla fugir per sempre desvalguda,
á ma inocencia, castament dormida
del ángel del Senyor sota la guarda?...
¿Quin secret malefici me donares?...
¿Qué fou lo que per mí passá llavoras?...
¿Qué fou lo que 'm digueres
qu' enteras ne passava jo mas horas,
de nit pensant ab tu tant sols, de dia

combregan ab lo foch de ta mirada,
y cada volta ab mes creixent follia,
á la llum de tots ulls mes enlluernada?...

Vingué un jorn... May vingués!... Mes si, que penas
ó joys, Deu ja sap porque 'ns ho dona...
Vingué una tarde..... Eran de foch los aires,
tos ulls espurnejavan, era ardent
ta paraula y cremava,
may ne fou mes bullenta
l' atmósfera de infern que 'ns rodejava,
may tú mes amorós, may jo mes crédula,
y may abdos mostrarem, ni mes debil
flaquesa jo, ni tu passió mes brava.
Com si no volgués véurem en tos brassos,
tramontantne la serra 'l sol fugia,
pero al fugir, lo cel empurpurava...
May l' he vist tan encés com aquell dia.
Per mí, ja que jo no, 's ruborisava!

Per tú y ab tú jo abandoní llavoras
lo castell de mon pare,
los llochs de ma infantesa,
la terra hont hi ha la tomba de ma mare.
Jo t' ho he dat tot; Otman: cor, honra, vida,
la flor de ma pureza,
ma patria benehida.
Ja no tinch pas un pensament sisquera
que no sia per tú. Res en mí 's trova
que no sia teu, Otman. Mon cos registra,
mon cor també que devant teu se bada...,
Res ni en mon cos ni en mon penser s' oculta
hont arriuar no pugas ab ta vista,
que conegut no sia á ta mirada.
May una queixa mormolar sentires
á mos llabis aymats. Allá, á mas solas,
jo pregava á mon Deu... ningú ho sabia...,
y dins lo niu de flors, joyas y galas
que 'm maysonares tú, la Vérge pia
muntar fins á sos péus me permetia
de las cristanas oracions en alas.

Proscrit avuy estás... te persegueixen...
los teus han mort, y malastruch y pobre,

sens glories ni riquesas,
(cendras que 'l vent esmicolá pels aires),
te quedo jo tant sols en tas tristesas.
Pero ab mí, 't queda mon amor. Finida
que sia ja tota esperansa humana,
te queda mon amor, y ab ell, ma vida,
y l' esperansa de la fe cristiana...

Cristiá 't voldria, Otman. ¡Qué dolosa fora
ma existencia llavors y falaguera!

Devant las aras santas del Deu únich
las mans enllassarían com las ánimas
enllassadas tenim. Tornar llavoras
podria á mon castell, ja redimida,
y sens baixar los ulls avergonyida,
com ho estava lo cel aquella tarde,
mirar podria, sens rosor ni pena,
de fit á fit la tomba de ma mare,
y dirli al valent Eudo d' Aquitania:

«es vostre fill qu' es mon espós, oh pare!»

Otm. ¿Qué 'm proposan, oh Alá?... ¿Puch jo sentirho?...

¿Despert, tranquil, seré, puch escoltarho?..

Oh dona, ¿qué 'm demanas, donchs que sento
com lava derretida

saltar bullent tota ma sanch encesa?...

¿No t' he dat mon amor? ¿No tens rendida
mon ánima y sotmesa

al mes incert desitj que t' agullona?

Honors, poders, riquesas, nom, fortuna,
¿no t' ho he dat tot, oh dona?...

¿Qué mes vols, donchs, de mí?... ¿Qué mes?... La terra
no escondeix res que jo no puga darte.

¿Vols la Gualiat de Córdoba?... ¿En lo trono
del Califa mateix ne vols sentarte?

¿Vols de tots los harems que hi ha en l' Arabia
esser tu la sultana?

¿Ne vols ensemps de Córdoba y Damasco
ser Reyna y sobirana,
oh dona, tú, mes bella

que tot un cel d' estels, mes peregrina
que tot un mon de flors, y mes preuhada
que la mar tot de perlas catifada,
amor de mos amors, hourí divina
per mí tant sols del paradís baixada?

Demana, donchs. Tot quant jo puga darte,

tot quant ton pensament pugà inspirarte,
tot quant inventar pugàs
desperta fantasiant, somiant, dormida,
t' ho daré tot, y ab tot, si vols, ma vida;
mes ma salut eterna,
la religió sagrada de mos pares,
la part del paradís que m' advé un dia,
no m' ho demanes pas..... T' ho donaria!

VÍCTOR BALAGUER.

LA MORT DE ATAULF

I.

—Negra es la nit, la soletat complerta,
l' espessa fosca del jardí 'ns ampara;
Vernulf, los caps de l' indomable Gothia
som aplegats ¿ qué vols de naltres? Parla.—

Aixís un goth per sos companys li deya
dels jardins d' Ataulf en la boscada;
y aixó parlat tots á Vernulf enrotllan,
alsa 's aquest y desseguit esclama.

—Ataulf déu morir! Aquell qu' un dia
bon cassador en nostres boschs selvatjes
ab bras de ferro y esperit fortíssim
los pins mes forts com á sahuchs vinclava;
lo bogador que en una barca débil
del Rhin irat en la corrent llançava 's;
lo jove ardit que capitost ungirem
al estimarnos per les valls d' Italia;
aquell que á Roma per segona volta
plé d' esperit nostres legions menava
y esclatant d' odi esbalendrà sos temples,
petjá sos déus y reboté ses ares,
y al cim de tot del Capitoli un dia
sagnant lo trajo revoltat de flames
brandant l' acer y ab los cabells estesos
senyor del món, de tot lo mon va alsarse;
Aquell avuy troba pesant lo ferro

fuig de la guerra y en palaus se guarda
 y 's condorm del plaher en la fadiga
 en la falda incitant d' una romana!
 —Ataulf déu morir! sols esta forsa
 pot separarlo de sa esposa aymada
 y en tant qu' esclau entre sos brassos visca
 nostres legions serán de Roma esclaves!
 Per ell avuy en Barcelona quedan
 minvant en forsa y espuntant llurs armes
 quan de la Iberia les regions mes belles
 los nostres ulls no han ovirat encara.
 ¿Qué 'ls hi dirém á nostres fills si un dia
 tornam á seure en los brancals de casa?
 ¿Qué cantarán los bards de nostra terra
 per enardí 'l jovent de la montanya?
 ¿Qui 's queixará si l' aborreix sa esposa!
 ¿Qui de sos fills se gosará á dir pare!
 Ataulf déu morir! sols ell nos priva
 de que fem nostra esta regió envejada
 sols ell que á Roma 'ns ha venut la forsa
 somniant l' imperi que ab Honori acaba.
 ¿Veus la claror que de sa cambra brolla?
 ¡Pot ser en brassos de Placidia es ara,
 pot ser li ven tot lo poder que 'ns resta
 per un bes mes que refegeixe als altres!
 La mort, la mort y 'ns tornarà la glaria
 y 'ns reviurá l' esmortuida patria;
 lo temps perdut ja guanyarem de sobres
 devallarem com lo torrent devalla
 y arborant viles y esfonzant imperis
 tota la terra menarém esclava.
 Al arma, y donchs, fills de la terra forta,
 mori lo tronch que desmenteix la sava;
 á l' arma, y donchs, l' hora melló es aquesta,
 demá un traïdor se trobará entre naltres!
 Mes si duptásseu, si la sanch de gothia
 en vostre cos s' hagués tornat romana,
 preneu mes armes y esfonsaume 'l ferro
 en lo fondo de tot de mes entranyes!—
 —Y aquí finí y aparagué la lluna
 sobre les boyres que sa llum guardavan
 y 'ls goths se veren que al palau corrian
 tots en revolt, desenveynada l' arma.

II

Sobre un seti daurat, en bella cambra,
mira Ataulf á sa adorada esposa
les mans unides los alés confosos,
sos fills aprop que enjogassats los voltan
del coll penjantse com vital garlanda
de gessamins entrellassats de roses
y Ataulf diu

—Quant tristament me mira,
en l' hora aquesta de l' amor hermosa,
¿Qué tems? ¿Qué 't dol, enamorada meva?
¿Qu' es lo qu' anyoras en mos brassos?

—Roma!

—respon Placidia— y son espós besantla
diu tremolós

—¡Com malehesch jo l' hora
que meva essent al vent irat no dava
lo grá derrer de sa mesquina sorra!
Gelós estich d' aquest amor, m' aymia,
dels pensaments que ab son recort me roba.
Roma es per tu lo temptador abisme
per mí es lo núvol que enriqueix ma gloria
¿Per qué no fer lo que jo he fet Placidia!
¿Qui véu en mí 'l primer soldat de gothia?
¿qué 'n guardo jo de la indomable furia
que de mes terres vaig portá á les vostres?
¿Quin fill del bosch coneixeriam ara
com un dels seus, tan agensat de robes?
Jo ho he dat tot per esser teu, Placidia,
y tú ni en mí pots oblidar á Roma!
També les amo á mes nadiuhes terres
y uns vents y rius mon esperit recorda
y uns monts altíssims y una mare tendra
y una cabana de la vall á l' ombra;
també jo 'ls tinch aquets recorts d' infancia
y 'ls ulls clohent miro torrents y coves
y 'l lloch aquell hont nin encara un dia
la primer fera dominá ma forsa.
Tambe ho anyor lo batallar y 'l vencer
y 'l ramoreig de palmes de victoria
y 'l veure pobles encorvant sa testa
de mon cavall al pas, la brida solta,

y homens clamantme en la carrera y mares
 alsant sos fills pera mostrals mon rostre.
 També ho anyor, també ho anyor, Placidia...
 pero en tos brassos de polides formes
 quan sent ta veu y en ta presencia'm trobo
 bebent la llum que de ta vista brolla;
 res m' es lo mon ni mos recorts d' un dia
 ni 'l vert llorer ni l' afalach dels pobles!!—
 Y aquí s' unien ses hermoses testes
 y un bés sellá la maridal concordia
 y 'ls fills cantavan sa alegria pura
 xarrotejant com á pardales jovens.

Y una ramor va ressoná espantable
 tots son esguart varen fixar defora
 y en revolt, Sigerich, Vernulf y d' altres
 la daga en l' aire van passar la porta.
 Ataulf s' adressá sobre sas plantas
 encés l' esguart la cabellera solta,
 y de son coll Placidia vá ampararse
 y 'l fillets seus de ses folgades robes.

—Qué 's que cercau oh mos vassalls?

—Ta vida—

digué Vernulf y una altra passa dona!

—Veniu, y donchs, puig la cercau guanyeula
 encara bull dintre mon cos sanch gotha,
 daume un acer— y de sos fills deslligas,
 enrera tira á sa volguda esposa
 y avansa irat; sos enemichs l' empenyen
 com esbart de voltons tots l' enrevoltan
 y alsan llur ferro y cau... y apres tots fugen
 y Ataulf bota per les dures lloses
 y entelats los esguarts crida á sa aymia
 y mentre ell mor, Placidia pensa en Roma.

ISIDRO REVENTÓS.

BIBLIOGRAFÍA

VÍCTOR BALAGUER.—TRAGEDIAS.—(Edició elzeveriana)
—La mort d' Aníbal, etc.—Barcelona. Imprenta de LA
RENAIXENSA, Portaferrixa, núm. 18, baixos.—1876.

Lo talent poétich del Sr. Balaguer no l' esterilisan ni la neu que 'ls anys van apilotant y glassant demunt d' ell, ni 'ls embats desencantadors d' una política práctica y refractaria á lírichs idealismes com totas las políticas, y pot ser mes prosáica y materialisada que las altrás. Com lo gegant de la mitología, al tocar la terra del art recupera y multiplica sas forsas pel combat de la vida aclaparadas, y s' aixeca mes prepotent que may, palpitant ab vida nova y vessant en elevadas inspiracions la plétora de sang que infla sas venas de poeta.

Aquesta terra del art no es ja sols en lo Sr. Balaguer la concentració subjectiva de sas facultats personals en una idea poética propia, sino també la aplicació crítica de las mateixas al exámen d' obras literarias agenas en que tal vegada no havian enfondit prou avans d' ara, segons deixa entreveure l' estudi de las produccions anteriors dictadas per aquellas facultats. Desenganyemnos: la eterna cuestió de si 'l poeta neix ó 's fa no es mes que una capciositat, un tema escolástich bo per á entreteniment d' ociosas academias y de literats á la violeta: lo sentit comú, á priori, y á posteriori la historia crítich-literaria dels poetas posa la solució de tant remenat dubte en la

substitució de la disjuntiva *ó* per la copulativa *y*. Lo poeta neix y 's fa, com neixen y 's fan totas las aptituts per al cultiu de qualsevol de las branca de coneixements de la humana intel·ligencia. Examínes la totalitat de la obra d' un veritable poeta, y ni un sol cop la crítica séria deixarà de descobrir en los diferents cicles que recorre las influhencias successivas de poetas anteriors ó contemporanis, que poch á poch han anat desviantlo de son camí y enduhentse 'l per novas sendas hont sa poderosa intuició ha descubert riquesas de perspectiva desconegudas avans y verges de explotació.

Feu aquest treball ab la obra poética total d' en Balaguer; ahí era 'l poeta romántich á la manera castellana influhida per la tradició popular y la tradició histórica de Catalunya: mes tart, es la lira de cordas graves de Victor Hugo la que inspirada en las gestas de la guerra de independéncia italiana vibra aquellas estrofas tirteanas que tronan y llampegan, y que en una altra literatura menos despreciada de lo que per sistema ho es la nostra bastarian á crear una reputació literaria: la poesia alemanya ab son misteriós subjectivisme li deixa un dia aquell pinzell que pinta en fondos de boyra figuras d' ombra corporal, per á abandonar-lo després á las corrents reposadas del classicisme trágich francés del secle de Lluís XIV y á las sensuales corrents del classicisme erótich llatí del secle d' Augustus.

No es aquesta la ocasió de examinar una per una ni de fer veure en sas obras las fases de la vida poética del primer entre 'ls nostres lírichs: la derrera, acusada francament en la publicació que tenim á la vista, es la que deu atraurens la atenció, y si hem dat una mirada retrospectiva, ha estat unicament per via de recort al lector y en quant sols per medi d' aqueix podrá ferse cárrech complert de la peculiar fesomía del poeta en sa actual evolució; fesomía que, si bé acusa en solchs pronunciats la dominant individualitat poética del mateix y deixa entreveure en ratllas profundas las últimas influhencias; no per aixó presenta borradas del tot las que hí grabaren las determinants de sas precedents evolucions.

Una pregunta, avans que tot, y en sa contestació, 'l judici crítich: ¿es adequat lo titol de *Tragedias* que dona en Víctor Balaguer á sa derrera colecció poética?

Entenemnos: ningú, ni per lo tant l' autor, pretendrà que de

prop ni de lluny *La festa de Tibúlus* tinga opció á la denominació indicada: *La festa de Tibúlus* fa capítol apart en la colecció, y no ha estat; com se compren, objecte de menció específica en la portada, per la senzilla rahó de ser única. La cuestió se redueix, donchs, á saber si *La mort d' Anibal*, *Saffo*, *Coriolá*, *La sombra de César*, *La mort de Neron*, *La última hora de Colon*, y *La tragedia de Llivia* mereixen propiament ser nomenadas tragedias.

Entenemnos, tornem á dir: si la denominació, si 'l caràcter d' una obra té d' anarse á buscar en la forma estrínseca tal com la tradició literaria y 'ls códichs artístichs basats en aquesta la mostran y respectivament la regulan, llavoras, las composicions citadas no son tragedias, ni clássicas, ni románticas: pero si la denominació ha de ser un ressó del esperit que anima á la obra, de la naturalesa moral del conflicte de las passions que en ella hi jugan, nosaltres, que respectant las reglas dels retórichs en lo que tenen de recte no acotem servilment lo cap devant de certs fallos que ellas imposan; nosaltres que no vacilem en admetre la poesia épica distinta del poema épich y que la creyem mes ben adjectivada aixís que no pas dihentla heróica; nosaltres que no vacilem en admetre la poesia dramática distinta de la poesia escénica,—no hem de tenir inconvenient de cap mena en admetre una poesia trágica prescindint de si es ó deixa de ser també escénica, ni en calificar de tragedias los quadros dialogats y no dialogats del Sr. Balaguer, per mes que no tingan cinq actes ni vinga en algun d' ells la catástrofe final á aportar la última condició que la retórica senyala com á essencial á aquell género literari. Melpómene, vestescas com se vulga, fereixe ó no fereixe, brande la fulla toledana ó l' alfanch damasquí, la curta espasa d' un romá ó la açagaya del salvatge, Melpómene será sempre la musa de la tragedia. ¿Qué hi fa que Coriolá devant de la actitud severa y aparentment glacial de Volumnia ofegue son rencor y aparte de Roma la ma pesant dels Volsgos, lliurantla á ella y al quadro trágich de la catástrofe final, si en cambi la tenacitat sanyuda del patrici que no 's torç, á pesar de las reflexions políticas y patrióticas de Larcius, sino despres de las sublimes frases de sa mare en la escena última, preparada per una transició magistralment natural,—si en cambi la mateixa abdicació de sa tenacitat, subitament resolta, subitament executada en frases y ordres nerviosas que s' empentejan la una á la altra, apremiants,

urgents, com si volguessen impedir la recuperació per l'esperit de venjansa de las posicions de que 'l sentiment filial ab una embestida suprema acaba de desallotjarlo,—que hi fa, repetim, la ausencia de la catástrofe, si en cambi, Coriolá, inquebrantable y quebrantat, té la altura del héroe de tragedia, y sembla arrencat á una plana de Corneille, de quals héroes reté fins la manera alguns cops excessivament teatral? ¿Qué hi fa que en *Saffo* y en *La última hora de Colon* hi falten la acció exterior, objectiva, si en cambi la tragedia hi palpita dintre, en lo cervell del protagonista, hont, com en las taulas del teatre, apareixen y desapareixen succesivament ideas y sentiments, greus y recorts, ab una personalitat moral plástica, que tenen cos, que lluytan uns ab altres y son ara vencedors, ara vensuts, y que agombolantse en escalfada confusió y fent lo combat gradualment mes enconat, mes encés, duhen per natural consecuencia la veritable catástrofe trágica? ¿Qué hi fa que en *La sombra de César* no hi aparegue aquella en acció material, palpable, si en cambi apar com un acte sisé d' una tragedia dedicada á dramatisar la mort del dictador romá, si en cambi viu y respira en los terribles dictats d' aquest la imatge de Roma, verdaderament trágica, de Roma destrossada per sos fills, aniquilada per las ambicions, rosegada per lo bech de voltor de la civil discordia que acabarà ab la vida gegantesca de aquell colossal Prometcu?

Y no es ja sols aquest esperit trágich lo qui fa á las produccions del Sr. Balaguer dignas de la denominació genérica que ell las hi dona; la talla de sos personatges, la grandaria dels aconteixements, circumstancias que 'ls preceptes retórichs amparats en la costum exigeixen en la obra trágica, concorren de ple en aquellas. Aníbal, Coriolá, César, Neron, Colon, Saffo! Figuras grandiosas que suran y 's destacan dels cims mes empinat de las onadas dels secles, y que si en la historia simbolisan una época, en la moral simbolisan ab nu graficisme espressiu un sentiment, una passió, un carácter. La idolatría á la pátria en l' odi á la pátria rival, l' orgull olímpich del patri-ci; la ambició personal pero á la par patriótica, la aberració moral en lo mes inmens, la resignació cristiana en la desgracia inmerescuda, l' amor lasciu de pantera africana; aixó representan aquellas figuras histórich-tradicionals; y 'l Sr. Balaguer, al aliar en acertat maridatge á la certesa histórica la certesa moral d' una individualitat ca-

racterística, ha realitzat en sos poemes l'ideal del poema històric que si te d'interessar al erudit, te de fer sentir al profà, donantli á aquell un capítol d'història irreprotxable, á aquest un anàlisis en acció d'una entitat psicològica marcada.

Abduas fases apareixen sens màcula en sos poemes; y es que si las fonts poéticas en que ha begut son puríssimas, no ho han estat menos las fonts històriques, y en ellas ha sabut llegir á la vegada la exterioritat y la interioritat dels aconteixements, desentranyarne l'element material y l'element moral. Titus Livius, Plutarcus, Suetonius, Tácitus han sigut sos guias, y al dir que la llicència històrica no hi té cabuda mes que en raras ocasions, y encara en aquestas justificada per la discreció ab que s'emplea y per imperiosas exigencias de composició, quedarà dit també que l'historiador mes escrupulós no tindrà res que tatxarhi. Aníbal, Coriolá, César, Neron, Colon, Saffo, los comensals del festí de Tibulus son los que la història y la tradició han dut fins á nosaltres; y ells y 'l march en que apareixen enquadrats responen per complet á la idea que d'ells y de la época en que visqueren ha fet concebir la lectura de la història. Sigam exemple *La festa de Tibulus*, escena de costums de la crapulosa joventut romana, plena de vida y de colorit d'epoca y localitat, y hont se personifica d'una manera per á nosaltres magistral, en la figura de Gallus, aquella depravació moral, aquella prostitució completa del ànima, aquell horripilant cinisme de la societat romana del temps d'Augustus, digna precursora de la que tolerá y fins aplaudí mes tart á Nerons y Calígulas, que consentia las infamants inmundicias de la filla del Emperador y veyá sense ruborizarse com se castigava ab un desterro senzill la concupiscencia mes desenfrenada, allí mateix hont cinq ó sis secles avans Lucrecia s'assassinava per á no sobreviure á una deshonra inocent, y l'acer d'un pare se sepultava en lo pit de Virginia per á arrancarla á las lúbricas exigencias del decemvir Appius Claudius.

Aquest mateix desitj de fidelitat. lo prurit de involucrar en un capítol de poesia un capítol complet d'història es part á que algun cop, com v. gr. en *La mort de Neron*, peque 'l Sr. Balaguer de prodigalitat de detalls, en detriment de la marxa regular de sos poemes; y es que indubtablement la nimietat històrica no sempre es favorable á la bondat literaria.

Si las figuras de sos quadros apareixen irreprotxables considerades com á figuras històriques ¿que 'n dirém, considerades com á figures, com á caràcters morals? Lo precepte d' Horaci está rigurosament observat: *Sit Medea ferox invictaque, flebilis Ino*: en los poemas del Sr. Balaguer Medea es y may deixa de ser implacable y bárbara, com Ino plora y gemega sempre. Aníbal es allí Aníbal ab las passions que fan d' aquell héroe un tipo moral característich, ab son odi irreconciliable y sistemátich, que no té altra missió que la missió jurada d' aniquilar á Roma y que 's mata quan veu impossible 'l compliment de sa missió, qualitats que ressaltan extraordinariamente en son diálech ab Prusias, figura freda de traydor solapat que dona ab son contrast un nou reals á la exaltada animositat del campeó cartaginés. Saffo es la hetárea inmunda redimida de sas livian-dats execrables per l' amor á Faon, què exhala en versos de flama tota la que cova abrusant dintre son pit, sempre sensual, sempre lasciva, menos poetissa que la Saffo de Lamartine, menos metafísica que la Saffo de Leopardi, mes dona y mes Saffo que aquesta y que aquella, y trovant en son dolor accents d' una poesia sublime que pochs cops arriba á trovar en las vibracions de sa lira 'l poeta mes inspirat. Colon, recapitulant en un monólech que té arranchs no comuns tota la historia de sa vida, y recordantse en aquell moment solomne de sa Italia per á la qual, segons magníficas espressions del poeta, reserva Deu los pochs raigs de llum eterna que vol enviar á la terra, y á la qual ha volgut estalviar l' afront d' aquella ingratitut que fa una víctima del gran home, es bé 'l Colon tal com degué ser en los derrers moments de sa vida l'inmortal genovés. En una paraula, tots afectan, com hem dit, una veritat moral irreprotxable, tant irreprotxable com la veritat històrica que ara fa poch retreyam.

Si de las consideracions històriques y morals passem á las consideracions literarias, no hem de trovar á en Balaguer inferior al que aquellas nos han revelat, ja l' exámen se fasse respecte á las condicions literarias intrínsecas, ja respecte á las estrínsecas de sas composicions. Una gradació ben portada en l' interés que al lector inspira sa lectura, cops d' efecte que podriam dir epissódichs radicats en ré-plicas oportunas y que per lo justas sorprenden, y uns finals de quadro sorprendents y magistralment executats; aixó s' hi trova en tots ells y s' hi admira.

Flaminius al esclamar devant del cadáver d' Aníbal:

Lo mon es teu, oh Roma;

Coriolá ab sa exclamació final,

No es Roma, ets tu qui m' ha vensut, oh mare;

Gedhi-ben-Zayan al terminar ab aquell vers admirable

Ell á un barranch; ella al harem: depressa!

la romántica tragedia del final dels amors del moro Otman y la cristiana Monissa, donan á sos respectius quadros l' únich remat que per á clourels bé era possible, aquell remat que per lo natural y per ser únich vos deixa satisfets completament y vivament impresionats.

Y noteuho bé: fins allí hont no hi cabia, per la índole especial del poema, un d' aquestos cops d' efecte, una d' aquestas frases que arrodoneixen, fins allí 'l Sr. Balaguer ha trovat en son ingeni medis per á surtir del pas; y ha sabut apelar en *La sombra de César* á un artifici tant atrevit com lo d' acabar sobtadament desvaneixentse la sombra, y en *Saffo y la festa de Tibulus* á himnes de tant alta poesia com los que 'ls rematan, y que podriam dir modelos en son género.

¿No hi ha encara prou alabansas? No, y ho dihem ab gust: estém tant poch fets á podérnoshi abandonar, que 'l dia, com avuy, en que 'ns podem veure las alas, fins pot ser peguem la volada massa forta. Judíqueho lo lector: examine las *Tragedias* y veja si en sas condicions literarias estrínsecas te l' aplauso la rahó de ser que té 'l que las hi havem dat al considerarlas baix los precedents punts de vista.

Sabiam que en Balaguer feya bons versos, pero hem de confessar que no 'ns creyam que 'ls sapigués fer tant be. Tiradas hi ha d' ells en *Saffo*, *La festa de Tibulus* y en tots los altres quadros del volum que 'ns ocupa, que son realment admirables. La inserció en lo present número de *La Renaixensa* d' alguns fragments de *La Tragedia de Llivia* es la mellor prova que del nostre assert pot darse.

Y no parlém ja de la riquesa de las imatges, de la grandiositat d' alguns pensaments, del color d' algunas descripcions, de la adaptació de la forma al pensament,—aquesta especie d' onomatopeya que fa de la frase un ressó de la idea y una adecuada manifestació dels sentiments que dictan la frase, precipitada, vibrant com una sageta,

ó plena y rossegant, segons la naturalesa de la passió que la informa; —parlem dels versos en sa forma eufónica, rítmica. Una suavitat, una fluhidesa, una dolsura tenen á voltas que seduheix, que encisa, que 's deixa sentir per la orella mes refractaria á la melodia; música pura, pero música saturada de conceptes, que parla als sentits, es cert, pero parla també al esperit y completa l' efecte estétich. *Saffo y la festa de Tibulus*, ja citadas, son en aquest concepte d' un mérit culminant, y en tots conceptes, dos modelos de poesia erótica.

Aquestas qualitats métricas son tant mes d' admirar en quant son espontáneas y en quant brillan en los versos del Sr. Balaguer en lo moment de surtir aquestos de la seua ploma; y dihem aixó, porque la incorrecció de que alguns adoleixen fa sospitar que l' autor no s' ha pres la pena de llimarlos, com ho fa sospitar també la incorrecció de llenguatge que enlletjeix á alguns fragments hont figuran aliats en antipátich consorci arcaismes, neologismes y fins barbarismes que 'l Sr. Balaguer hauria degut suprimir y hauria certament suprimit á passar sas tragedias per l' alambí d' una depuració consciensuda é implacable.

Terminem ara, que ja es hora: pero 'l lector esplicará la prolixitat del present article atenent á que si 'ls periódichs catalans no s' encarregan de posar en lo lloch que 's mereixen las publicacions de la terra, no han de ser per cert los forans que vingan á ferho. No esperém d' aquestos que fassen escepció á favor de la obra del senyor Balaguer, ab tot y no tenir respecte d' ella la excusa que respecte d' altrás, de que no entenian lo *¡¡dialecte!!* en que están escritas, ja que per á obvenir á ella figura al costat dels respectius originals d' aquella una traducció en prosa castellana. Aixó á pesar de que —no vacilem en dirho,— sa aparició constituheix un aconteixement per á la poesia catalana, y fins diriam, si no temessem incorre en la nota d' apassionats, per á la poesia general espanyola que per cert no está sobrada, en los anys que corren, d' obras que despunten per la novetat, ni conta entre sos cultivadors molts que, com lo Sr. Balaguer, opinen que per á ser poeta se necessita alguna cosa mes que fer ratllas curtas y llargas.

J. SARDÁ.

NOVAS

L'Associació Catalanista de Sant Gervasi celebrà la sessió de repartició de premis en son certámen del corrent any lo dia 8 del present Setembre; adjudicantse en la forma següent:

FLOR NATURAL.—*De la terra al cel.*—D. Francisco Comerma.

Primer accéssit.—*Amor.*—D. Enrich Franco:

Segon id.—*Fantasia.*—D. Conrado Planas.

RAM D' OLIVERA DE PLATA.—*Lo rat pennat.*—D. Francisco Comerma.

Primer accéssit.—*Amilcar é Indortes.*—Joseph Garriga.

Segon id.—*Lo darrer jorn de Catalunya.*

VARA DE JESSÉ DE PLATA.—*La mort del soldat.*—D. Lleó Fontova.

Primer accéssit.—*Sofriment.*—D. Enrich Franco.

Segon id.—*Moisés en lo Nil.*—D. Joseph Garriga.

LLAUT DE PLATA.—*La torre en lo Putxet* (prosa).—D. Francisco Comerma.

Primer accéssit.—*La enveja* (id).—Lleó Fontova.

UN BROT D' OLIVERA D' ARGENT.—No s' adjudicá.

Primer accéssit.—*A ma pátria.*—D. Joseph Garriga.

Segon id.—*La pau.*—D. Enrich Franco.

En lo número passat anunciarem que s' havian comensat ja alguns treballs de restauració en lo monastir de Poblet, y en lo present podem ja detallarlos dient que s' han recullit en un local determinat tots los trossos d' estátuas, frisos y altres fragments arquitectònichs que estavan esbarriats per tot l' àmbit del monument, s' han netejat de herbam y runa los claustres y patis en especial los de darrera l' iglesia y s' ha deixat enterament descuberta la magnífica escala gòtica del palau del Rey D. Martí.

No dubtem que la digna Comissió de monuments de Tarragona continuarà ab constancia la indicada restauració de que n' hi sentirán grat tots los bons catalans.

Llegim en *Las Provincias* que 'l conegut literat Sr. Llombart ha demanat autorisació pera publicar un periódich festiu en llengua valenciana que 's titulará *El Pare Mulet*.

Ha anunciat un dels diaris locals que 's tractava per algú de desviar l' aigua de la cascada de S. Miquel del Fay molt antes d' arribar á la meteixa, pera aprofitarla com á motor d' unas fàbricas en projecte.

Al alsar nosaltres la veu pera que per qui corresponga no 's consente en destruir una de las mes notables bellesas naturals de nostra terra, ho fem ab tant mes motiu quan, aprofitantse avuy dit manantial pera 'l regadiu d' una gran extensió de terreno, no pot alegrarse en favor d' aquella innovació ni sisquera la rahó de utilitat pública.

Hem rebut lo número 17 de nostre estimat colega *La Llumanera* de Nova York contenint tres excelents grabats representant l' arch d' entrada á la secció Espanyola en la Palau de la Agricultura de la Exposició de Filadelfia, lo torero ferit del Sr. Novas, y una Festa major en un poble de fora. Los treballs literaris son molt variats contantse entre ells una Correspondencia del Centenari de D. Jaume, uns articles referents á l' Exposició, un xispejant article titolat *Las xinxas*, dos altres correspondencias de Barcelona y Vich, y poesias dels Srs. Ubach, Fajas, Riera y Pí.

S' ha publicat una obra titolada *Cuentos vells y baralles noves, recullits d' assí y d' allá per Joseph F. Sanmartin y Aguirre*, que forma una colecció de cuentos, xascarrillos y poesías festivas dels poetas valencians y catalans que mes s' han distingit en aquest género.

Los principals periódichs de Madrid s' han ocupat ab elogi de las tragedias de D. Víctor Balaguer reproduhint alguns d' ells los articles publicats eu la *Gaceta de Barcelona* per lo Sr. Llaveria.

Ha mort en aquesta ciutat lo jove y aplaudit actor dramátich Don Ricardo Figuerola, aprofitat deixeble del Conservatori de Madrid, y una de las mes falagueras esperansas del art dramátich en nostra pátria.

Lo Sr. Figuerola s' havia distingit en la representació d' algunas obras del Teatro catalá, especialment en lo magnífich drama del señor Picó: *Cor de roure*, de qual protagonista havia fet una veritable creació.

En lo teatro del Bon Retiro s' han estrenat las pessas en un acte titoladas: *La Pepeta de Rubí* y *L' home de la dida*.

Cridan justament l' atenció la série d' articles del erudit escriptor D. Marcelino Menendez Pelayo que vehuen la llum en la *Revista Europea*, en los quals, vindicant las glorias de la ciencia espanyola, exposa un vast plan de reformas en l' ensenyansa pera que no 's perde la tradició d' aquellas y 's fomenten los coneixements ab veritable esperit nacional, aboga per la descentralisació literaria, de la que 's manifesta entussiasta partidari, baix qual sistema proposa pera la alta ensenyansa de las lletras espanyolas la creació de las següents cátedras. Historia de la literatura hispano-llatina en l' Universitat de Salamanca. Historia de las literaturas hispano-semíticas en las de Sevilla ó Granada. Historia de la literatura catalana en la de Barcelona. Historia de la literatura galaico-portuguesa en la de Santiago.

En la mateixa Revista publica D. F. de P. Canalejas un extens y

erudit judici crítich de la darrera obra de nostre sapientíssim Dr. Milá y Fontanals *De la poesia heróica*.

Segueix la fredor ab que nostres poetas se miran los certámens de la Academia Bibliográfico-Mariana. A pesar de poderhi concórrer á molts dels seus premis al hora la llengua catalana y la castellana en lo certámen de enguany no mes s' hi han presentat 40 composicions pera 'l literari y 30 pera 'l musical.

Aixó reconeix per causa, com diem cada any, lo circunscrit dels temas.

Está de venda á casa Verdaguer un altre plech del *Cansoner* que publica D. Marian Aguiló, contenint lo comensament del poema sobre la *Divisió del Regne de Mallorques* fet per frare Anselm Turmeda.

Recomanem á nostres lectors aqueixa producció del popular autor, com á una magnífica mostra del grau de brillantor y elegancia que havia alcansat la poesia catalana en lo segle XIV.

Posteriorment s' ha publicat un plech de la mateixa colecció ab lo *Rahonament de la verge Maria ab son Fill*.

Hem rebut lo següent cartell de la ASSOCIACIÓ PERA 'L FOMENT DE LAS BELLAS ARTS, DE GERONA, que 'ns apressurém á traduhir.

«Esta Comissió directiva, en cumpliment de lo dispost pe 'l Reglament de la Societat, te l' honor de invitar als artistas pera que concorren ab sas obras á la exposició que ha acordat celebrar enguany en lo local del Museo Provincial de esta ciutat baix las següents bases:

1.ª La societat ha acordat celebrar enguany una exposició de Bellas Arts.

2.ª La exposició s' obrirá lo dia 29 de octubre próxim. Sa durada será de quinze dias, podent la Comissió Directiva prorrogarla, si aixi ho estima convenient.

3.ª Se cumplirán los arts. 6.^e, 7.^e, 8.^e, 12.^e y 13.^e del reglament general referents á exposicions, los quals se reproduheixen á continuació.

4.ª Las obras deuen remetres, al Secretari de la societat, al local destinat pera la exposició, y s' admetrán totas las que 's presenten.

ten, fins lo dia 25 del avans dit mes, acompanyadas de la direcció del Expositor.

5.ª Los cuadros al óli deurán dur sos marchs corresponents. Las aquarelas, dibuixos, plans, grabats, litografías y fotografías, deurán anar colocats en marchs ó montats en *passe-partouts* cuberts ab un cristall, ó be estesos sobre un bastidor.

6.ª Los expositors no podrán retirar sas obras fins passats los quinze dias fixats pera la exposició. Cas de que esta 's prorogue, quedarán en llibertat de deixarlas ó retirarlas.

7.ª Deurán també 'ls expositors, cas de no trobarse personalment en esta ciutat, nombrar en ella sos representants ó encarregats, no sols pera 'l retorn de las obras que hajan exposat, sino també pera que ab ells pugan entendres los qui desitjin comprar alguna de aquellas. De la venta de las meteixas y cobro del preu, se encarragará la Comissió Directiva, si pera aixó especialment la facultan los expositors.

8.ª Pera subvenir als gastos de exposició, los expositors abonarán á la associació 'l cinch per cent del import de las obras que vengan.

Articles á que 's refereix la base 3.ª—Article 6.^e Lo producte íntegro de las accions deduhits los gastos pera la exposició indispensables, se distribuirá en lots per rigurós sorteig baix la base de las accions suscritas.

Art. 7.e Lo número y entitat dels lots se fixará en vista de las obras presentadas pera la venta, 'l dia anterior á la apertura de la exposició.

Art. 8.e Lo sorteig será públich y tindrà lloch á mitjans de las firas, previ l' oportú anunci.

Art. 12. La societat admetrá objectes pera venta y pera simple exposició. Los primers deurán anar acompanyats de sa descripció sumaria, expressant si son copias ú originals, del seu preu en venta y de la firma del autor. Cas de esser aquest desconegut, se farà constarhi tal circumstancia.

Art. 13. Los gastos de transports fins lo local de la exposició, anada y tornada, serán á carrech dels expositors.

Girona 30 de Agost de 1876. — Lo President, *Felip Lloret*. — Lo Secretari, *Francisco Viñas*.

Ha arribat á nostres mans l' últim número publicat per la *Revista de la Universidad de Madrid* (5 del t. VI) que conté altre capítol de la *Historia de los establecimientos de Enseñanza en España*, lo cual dedica, son autor D. Vicens de la Fuente, á la Universitat de Lleyda, primera de totas las catalanas. En lo párrafo primer s' ocupa de sa fundació, en lo segon de la organisació que tenia y en lo ters aporta dos curiosos documents relatius á dita fundació en primer de septiembre de 1300. Revistas son molt dignes d' atencio los estudis de literatura grega sobre Aristófanés, per Don Alfredo A. Camús.

La vila de Marsella conta ja per iniciativa privada ab 2 cátedras de llengua y literatura provensals. Barcelona va imitant aquest exemple, per lo que toca á la llengua y literatura catalanas con diguerem en lo número anterior.

Tenim lo sentiment d' anunciar á nostres lectors la sensible pèrdua que acaba de experimentar nostre amich y colaborador Francesch Ubach en la persona de sa esposa Donya Paula Mascaró y Dauran.

L' acompanyem en son dolor.

SUMARI

J. NARCÍS ROCA.	Wifredo lo Pilós.	81
F. MASPONS Y LABRÓS.	Al Sr. D. Matías de Martino.	98
EMILIO VILANOVA.	Los meus vehins.	106
FELIP DE SALETA.	Correspondencia.	113
J. S.	La partida de Reginel.	125
VÍCTOR BALAGUER.	Tragedia de Llivia.	130
ISIDRO REVENTÓS.	La mort de Ataulf.	135
JOAN SARDÁ.	Bibliografía.	139
	Novas.	147

IMPRENTA DE LA RENAIXENSA.—1876.